

POVÁLEČNÁ OČISTA V RÁMCI SVAZU ČESKÝCH NOVINÁŘŮ¹

// The Postwar Cleanup in the Union of Czech Journalists

Jan Cebe

Univerzita Karlova, Praha

ABSTRACT

After the liberation of Czechoslovakia in May 1945 there was the cleanup from those who in recent years collaborated with the Nazi regime. Many real and alleged traitors of the nation stood before the popular courts. Among them were also journalists. Some of them were even sentenced to death. Journalists themselves also came within its organization for the cleansing of their professional status. Many journalists have been excluded from their profession. There was a significant replacement of editors in the cast, especially in the sense of arrival of young and inexperienced journalists. Cleansing the state of journalism also had great political importance because it excluded many right-wing oriented journalists from public life, which had significant influence on the postwar direction of journalism and media organizations themselves.

KEYWORDS

purification – the Third Republic – journalists – media – people's courts – the Union of Czech Journalists

1. Společenská, politická a právní východiska poválečného potrestání novinářů působících v legálním protektorátním tisku

Po skončení II. světové války stály všechny evropské národy, které byly v područí nacistického Německa nebo v rámci svých režimů s Německem o vlastní vůli aktivně spolupracovaly, před nutností potrestat ty jedince, kteří se provinili kolaborací s nacistickým režimem.

Také poválečné Československo bylo postaveno před otázku, jak tyto „zrádce národa“ potrestat. Řešením tohoto problému se již v průběhu války zabýval jak odboj domácí, tak odboj zahraniční. O potrestání všech, kteří se zpronevěřili národní cti přísluhováním okupantům, hovořili představitelé londýnského odboje poměrně pravidelně i v rámci svých rozhlasových relací vysílaných BBC. Některé z těchto projevů přitom upozorňovaly přímo na potrestání zrádných novinářů: „Každá věta českého neb slovenského novináře, napsaná pro Hitlera, je totéž jako výstřel henleinovského ordnera do zad našich četníků. Každé slovo, chválicí nacismus, je totéž jako kopanec SSmana do těl tisíců našich vězňených v koncentračních táborech. Každé slovo, jež napsala česká ruka proti Československé republice, je jako puma proti našim statečným letcům, nastavujícím denně své životy za vlast [...], každý proněmecký článek napsaný českou rukou je zkrátka – velezrada. A s jejimi pachateli bude jako se zrádci naloženo [...]. Varuj se, abys k nim nebyl počítán každý, kdo k nim ještě nepatříš! Neboť jejich

¹ Předkládaná studie byla zpracována v rámci projektu GAČR P410/12/2290 *Česká media v letech 1945–1948*.

vinu bude soudit soudce, který nezná žádost o milost. A ten soudce se jmenuje národ!“ (Drtina 1945: 131).²

Také domácí odboj, těžce zdecimován akcemi gestapa a činností udavačů, vyžadoval v otázce potrestání kolaborantů nejpřísnější postup. Program, který odvíšila 23. srpna 1944 do Londýna Rada tří a který v té době v podstatě reprezentoval stanovisko zbytků domácího nekomunistického odboje, stanovil ohledně retribuční požadavky. Mimo jiné žádal „pro příklad všem budoucím bezohledné tresty zrádcům a kolaborantům, včetně zrádců předmnichovských a hospodářských pijavic“ (Kozák 2002: 47). Komunistický odboj v tomto ohledu požadoval totéž.

Legislativní rámec potrestání osob, které kolaborovaly s nacistickým režimem, byl zprvu určen ještě londýnským dekretem prezidenta republiky z 6. března 1945 (Jech – Kaplan 2002: 195). Moskevské komunistické centrum zahraničního odboje se otázkou potrestání kolaborantů také zabývalo a v lednu 1943, po jednání s představiteli londýnského exilu v Moskvě, připravilo vlastní návrh dekretu. Ten sice nakonec londýnský dekret nijak významně neovlivnil, řada myšlenek, které zde byly uvedeny, se však objevila v programovém prohlášení československé exilové vlády známém pod označením *Košický vládní program*. Jeho IX. kapitola, která byla předmětem jednání zástupců londýnského a moskevského exilu a zástupců Slovenské národní rady 25. března 1945 v Moskvě, hovoří právě o nutnosti potrestat všechny zrádce a kolaboranty s nacistickým režimem (Borák 1998: 28). Vláda se zde mimo jiné zavazuje, že „bude pokládat za svůj nejvyšší odpovědný úkol a za svou mravní povinnost před českým a slovenským národem postihnouti a vydati soudu a trestu všechny válečné provinilce, všechny zrádce, všechny vědomé a aktivní pomocníky německých nebo maďarských utlačovatelů [...]. Zvláštní opatření provede vláda v zájmu toho, aby bylo zajištěno souzení a potrestání zrádců, kolaborantů a fašistických živlů z řad českého a slovenského národa. Ve spojení s národními výbory budou všude uvedeny v činnost mimořádné lidové soudy, přičemž jejich příslušnost bude určena místním okruhem a povahou provinění. Pro zvláštní případy týkající se známých a zvlášť odpovědných provinilců bude zřízen Národní soud v českých zemích a na Slovensku. Pro trestní stíhání budou všeobecně sloužit za podklad ustanovení dekretu prezidenta republiky o potrestání válečných zločinců (– londýnského – pozn. aut.)“

Z hlediska problematiky, již se věnuje tato kapitola, je pak důležité následující prohlášení: „Zúčtováno bude se zrádnými novináři, kteří se zaprodali a sloužili Němcům“. Očistý novinářského stavu se dále týká i kapitola XV, v níž se vláda zabývá morální a intelektuální očistou národa, slibuje vymýt z kulturních institucí ty, kteří aktivně spolupracovali s okupanty, a zavazuje se také, že „bude provedena důkladná očista v oblasti žurnalistiky, rozhlasu a filmu“ (Košický vládní program 1974: 33).

Ačkoliv Košický vládní program počítal v rámci potrestání zrádců a kolaborantů s londýnským prezidentským dekretem, ten se nakonec základem poválečné retribuční nestal. Tento dokument byl totiž formulován se společnou platností pro Čechy i Slovensko. Slováci však později vyslovili požadavek vlastní retribuční normy, která by zohledňovala odlišný vývoj Slovenska v období války. Pro české země byl tak nakonec 4. června 1945 definitivně přijat mírně upravený dekret londýnský a spolu s osnovou dekretu o Národním soudu byl předán ke zveřejnění. Oba dekrety byly vydány 19. června 1945 a vyhlášeny 9. července

2 Drtina, Prokop. 1945. *A nyní promluví Pavel Svatý*. Praha: Vladimír Žikeš. Kniha je sbírkou projevů, které pod pseudonymem Pavel Svatý proslovl v letech 1940–1945 Prokop Drtina. Tento národněsocialistický politik vykonával od listopadu 1945 do února 1948 funkci ministra spravedlnosti. Do jeho pravomoci tedy spadalo i poválečné odsouzení zrádců a kolaborantů z řad českých novinářů. Citovaný úryvek byl součástí projevu z 13. 7. 1941.

1945 jako dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. (o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech) a dekret prezidenta republiky č. 17/1945 Sb. (o Národním soudu). Pro Slovensko pak byla vydána zvláštní retribuční norma ve formě nařízení SNR č. 33/1945 Sb. (Jech – Kaplan 2002: 247–269).³

Mimořádné lidové soudnictví, které výše uvedené dekrety zřizovaly, však nebylo jedinou instancí, která měla zajistit očistu národních, a potažmo tedy i novinářských řad od těch, kteří kolabovali s okupanty. V poválečném vládním programu, který byl přijat v Košicích, byl kromě odsouzení zrádců po linii justice proklamován i záměr očisty kulturního života. XV. kapitola vládního programu vyhlásila nutnost morální a intelektuální očisty národa a slíbila vymýtit z kulturních organizací a institucí všechny, kteří aktivně spolupracovali s okupanty. V rámci tohoto procesu se tak „očišťovalo“ mimo jiné v divadlech, školách, muzeích, své řady prověřovali i spisovatelé a vyšetřovalo se i v dalších kulturních a vzdělávacích institucích. Toto prověřování nebylo věcí soudů ministerstva spravedlnosti, vyšetřovacích orgánů ministerstva vnitra či komisi národních výborů. O jeho průběh se měly postarat jednotlivé organizace samy.⁴

A protože se vláda v programu zavázala i k tomu, že „bude provedena důkladná očista v oblasti žurnalistiky, rozhlasu a filmu“, očišťováním ve vlastních řadách se začali zabývat také novináři (Košický vládní program 1974: 33). Ani pro ně však nešlo o problém, kterým by se začali zabývat až po osvobození republiky, záměr očistit řady novinářů od těch, kteří morálně zklamali český národ, samozřejmě krystalizoval již během okupace. V období, které těsně předcházelo Pražskému povstání, pak Česká národní rada (ČNR), jakožto vrcholný orgán domácího odboje, pověřila jeho provedením odbojovou novinářskou skupinu kolem posledního demokraticky zvoleného předsedy *Národního svazu novinářů* (NSN) Františka Bauera. Tato skupina byla jako výbor zástupců tisku začleněna do tiskové komise ČNR a jeden z jejích členů, tajemník NSN Karel F. Zieris, byl pověřen sestavením seznamu těch novinářů, kteří měli být již v průběhu povstání zajištěni a následně postaveni před lidový soud. Bezprostředně po vypuknutí povstání v Praze, tedy 5. května 1945, předal Zieris seznam novinářů – kolaborantů předsedovi tiskové komise ČNR Lumíru Čivrnému.⁵ Také na základě tohoto seznamu pak během povstání probíhalo zajišťování některých předních představitelů novinářské kolaborace. Je ovšem pravděpodobné, že v řadě případů docházelo k zatýkání kolaborujících novinářů zcela živelně, bez jakýchkoliv pokynů odbojového vedení. Koneckonců pro českou veřejnost tito novináři představovali za okupace, kvůli své práci prezentované na stránkách legálního českého tisku nebo v rozhlasovém vysílání, nejviditelnější představitele spolupráce s Němci a podle toho s nimi také lidé během povstání zacházeli.⁶ Skutečnost, že právě někteří novináři představovali pro mnohé

3 V tisku byly oba dekrety zveřejněny až o několik dní později. Tak např. ve *Svobodných novinách* se znění tzv. *velkého retribučního dekretu* objevilo až 12. 7. 1945. Následující den byl pak uveřejněn *dekret o Národním soudu*. Viz *Svobodné noviny*, 12.–13. 7. 1945.

4 V některých případech prováděly vyšetřování svých členů přímo jednotlivé stavovské organizace (novinářská, divadelní, spisovatelská atd.) prostřednictvím svých vlastních očištných komisí, čestných soudů apod. Pro státní a veřejné zaměstnance fungovaly očištné komise při okresních a zemských národních výborech. Zřízeny byly dekretem prezidenta republiky č. 105/1945 Sb. (o očištných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců) ze dne 4. 10. 1945. Materiál, který tyto komise shromáždily, byl pak samozřejmě často využíván i soudními a policejními orgány. Jednotlivé organizace zpravidla i samy zasílaly vyšetřujícím orgánům osobní spisy a přehledy činnosti těch osob, u nichž existovalo podezření, že se za okupace provinily proti ustanovením retribučních dekretů.

5 Viz NA, fond ASYN, neutříděné materiály. Zieris, K., F. *Nedatovaný projev k 30 letům obnovení Svazu novinářů*, s. 5.

6 Znamé je například zajištění rozhlasového novinářského aktivisty Aloise Kříže, kterého rozlícený dav přímo na ulici zlynčoval, což bylo dokonce zdokumentováno fotograficky.

lidi prototyp kolaboranta, dokazují také noviny, které vycházely v období května 1945. Již v revolučních dnech Pražského povstání si tisk všiml osudů těch, kteří jej vedli v období okupace. Také po osvobození byla jména aktivistických novinářů využívána jakožto personifikace českého kolaboranta.⁷ Obnovené *Národní listy* tak například 6. května 1945 přinesly zprávu o zatčení Němci dosazeného vedoucího Národního svazu novinářů Vladimíra Krychtálka a také o sebevraždě Emanuela Vajtauera, který se měl po propuknutí povstání oběsit.⁸ Zatímco zpráva o Krychtálkovi se zakládala na pravdě, v případě Vajtauera šlo pouze o fámu, kterou list v revolučním kvasu neměl čas ověřovat. Ve skutečnosti se Vajtauer v té době již v Praze několik dní nenacházel.⁹ Tisk informoval veřejnost také o osudech dalších předních aktivistických novinářů.¹⁰

2. Kolaborace: nejasný termín, jasné důsledky

Ačkoliv potřeba vypořádat se s chováním některých novinářů, ale samozřejmě i dalších osob, měla v období okupace u veřejnosti podporu, samotná definice těch, kteří měli být za svá morální selhání trestáni, v podstatě chyběla. Košický vládní program hovoří spíše obecně o *zrádcích a kolaborantech* bez nějaké konkretizace těchto termínů. Retribuční normy platné na území poválečného Československa sice vyjmenovávají určité konkrétní organizace a skupiny, jejichž členové měli být souzeni jako kolaboranti, v řadě případů je však i tato kategorizace značně problematická. Trestné bylo například vcelku snadno dokazatelné členství ve *Vlajce* či *Svatoplukových gardách*, trestání však měl být i ten, kdo „propagoval nebo podporoval fašistické nebo nacistické hnutí, nebo kdo v oné době tiskem, rozhlasem, filmem nebo divadlem, nebo na veřejném shromáždění schvaloval nebo obhajoval nepřátelskou vládu na území republiky nebo jednotlivé nezákonné činy okupačních velitelství a úřadů a orgánů jim podřízených [...]“.¹¹

Nicméně zatímco členství vycházelo zcela jasně z dobrovolného rozhodnutí konkrétního jedince, míra dobrovolnosti podpory nacistické politiky v médiích byla u jednotlivých novinářů velmi různá, většina z nich tak činila pod nátlakem a čistě ze strachu o svou existenci. V těchto případech pak může být používání termínů jako *zrádce národa* a *kolaborant* eticky dosti sporné, neboť míra osobní statečnosti a konkrétní podmínky, v nichž se jedinec nachází, mohou být u každého odlišné.

Právě §3 prezidentského dekretu č. 16/1945 Sb. byl však směrodatný pro takřka všechny české novináře, kteří se za své činy v období okupace dostali před lidový soud a jím stanovené tresty byly velice přísné: „[...] trestá se, nedopustil-li se činu přísněji trestného, za zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let, spáchal-li však takový zločin v úmyslu, aby rozvrátil mravní, národní nebo státní vědomí československého lidu,

7 „Otevřely se brány žalářů a v prach rozpadly se okovy ducha. Co ničivě lživých slov bylo vysloveno všemi těmi Moravci, Wernery a Kříži! Co úsilí bylo vynaloženo těmito pomahači vrahů, aby vyvrátili z kořenů národa vás, československá mládeži [...]“ Erbenová, H. 1945. „Posvátný úkol mládeže.“ Pp. 1 in *Mladé proudy*, 26. 5. 1945.

8 Viz *Národní listy*, 6. 5. 1945, s. 1.

9 Dr. Emanuel Vajtauer odjel z Prahy již 30. 4. 1945. Naposledy měl být spatřen u Jindřichova Hradce. Předpokládá se, že se mu podařilo uprchnout do Rakouska. Jeho další osudy nejsou dodnes známy (viz Gregorovič 1995: 154; Čelovský 2002: 85–86).

10 „[...] Býv. šéfredaktoři Karel Werner a Alois Kříž, z nichž jeden v tisku a druhý rozhlasem se po léta pokoušeli otravovat český národ nacistickou propagandou, byli zatčeni policií. Také je očekává spravedlivý trest.“ Viz „K. H. Frank dopaden v Rokycanech.“ Pp. 1 in *Národní politika*, 10. 5. 1945. Dále viz „Dva, kteří také neutekli.“ Pp. 2 in *Osvobozené České slovo*, 11. 5. 1945.

11 *Dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.* <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/161945.html>

zejména československé mládeže, trestá se těžkým žalářem od deseti do dvaceti let, a za okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem od dvaceti let až na doživotí, nebo smrtí.¹²

K rozmělnění chápání toho, kdo je či není zrádce a kolaborant, přispíval i dekret č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti. Podle něj měl být potrestán každý, kdo v době zvýšeného ohrožení republiky „nepřistojným chováním, urážejícím národní citění českého nebo slovenského lidu, vzbudil veřejné pohoršení [...]“.¹³ O příslušnosti k tomuto dekretu navíc nerozhodovali školení právníci, ale soudci z lidu, protože řízení probíhalo před trestními a nalézacími komisemi národních výborů. Není divu, že byl tento vágně formulovaný dekret spojen s udáváním, vyřizováním osobních účtů a dalšími praktikami, které často neměly s konkrétními proviněními nic společného, nicméně řadě nevinných lidí vpálily cejch kolaboranta a zrádce národa. Tato označení se pak stávala spíše politickou zbraní a široce používanou urážkou nežli označením jednotlivce náležejícího k nějaké jasně definované množině provinilců.

Zajímavá je v tomto směru úvaha Ferdinanda Peroutky, který se ve Svobodných novinách zamýšlel právě nad otázkou viny a problematickým používáním nejasně vymezeného termínu kolaborant v poválečných měsících. Peroutka sice chápe označení kolaborant ve smyslu „spolupracovníka“ s nepřítelem jako problematické, zároveň však navrhuje jeho výměnu za, podle mého názoru, obdobně problematický a vágní termín zrádce, protože kdo je zrádce, to přeci, podle Peroutky, cítí každý.

Položil si někdy Peroutka otázku, zda jeho novinářští kolegové, kteří ze strachu o svou existenci psali proněmecké články, byli těmi zrádci? A pokud ano, jak si na ni odpověděl? Jeho článek ukazuje, že pro ty své kolegy, kteří tváří v tvář okupantům neprojevili dostatek občanské statečnosti a neodmítli s okupanty spolupracovat tak, jak to učinil on sám, příliš pochopení neměl: „Opravdu se projevují podivnosti: lidový soud a národní soud zasedají nad válečnými viníky a jejich pomahači – a mezi námi vyskytují se lidé, kteří skoro zásadně sympatisují s obžalovanými [...]. Jsou dva tábory; jedni tvrdí, že všichni více méně kolaborovali, takže nemají práva soudit lidi, stojící za okupace na vedoucích místech, pokud se nedali k Němcům, ale byli povolní jen ze zbabělosti; osobní statečnost je soukromá záležitost; druzí tvrdí, že politikové musí být stateční a charakterní; není-li zbabělost necnost, pak všichni ti, kteří za okupace riskovali, byli vlastně hlupáci; který názor má pravdu? [...] Snad opravdu mnoho nesnází vyplývá z toho, že pro viníky jsme přijali označení kolaborant. Je nesporno, že tím neb oním způsobem kolaborovalo 95 % národa, neboť všichni, také vězni v koncentračních táborech, byli přinuceni, aby přisluhovali německé válečné mašinerii. Je dosti obtížné rozlišovat mezi různými druhy a motivy kolaborace. Mnohem jasnější by bylo slovo zrádce. Lze dlouho se přit o kolaborantství [...], ale každý hned jasně cítí, kdo byl nebo nebyl zrádce.“¹⁴

I z Peroutkovy úvahy je patrné, že ani poválečná společnost ve své přímočarosti v otázce viny a trestu nedokázala označení kolaborant jasně definovat. Termín byl přejat z Francie, kde byli takto zprvu označováni příslušníci vichistické politické reprezentace, která prosazovala loajální spolupráci (collaboration) s hitlerovským Německem. Termínů kolaborace a kolaborant se však brzy chopila spojenecká propaganda, která jim rychle vtiskla

12 Dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/161945.html>

13 Dekret č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti z 27. října 1945. Viz Jech, K. – Kaplan, K. 2002. *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Brno: Doplněk, s. 947.

14 Peroutka, F. 1946. „Podivnosti.“ Pp. 1 in *Svobodné noviny*, 28. 4. 1946.

nový význam národní zrady. V této podobě se také termíny staly v českém prostředí součástí protektorátního a poté i poválečného diskurzu. Novinář Karel Tauš ve svém slovníku cizích slov, který vyšel v roce 1946, vyhradil označení *kolaborant* pro všechny, kteří „ochotně a nadbytečně horovali pro spolupráci s Němci, kdož svým pracovním nasazením a dobrovolně zvýšeným tempem usnadňovali nacistům krvavé protahování války, ať už pro vlastní hmotný prospěch anebo z opravdové vrozené zrádčovské povahy, nestatečnosti nebo pohodlí, zbabělosti a osobní hlouposti“ (Kokoška 2010: 17). Na rozdíl od původního obsahu termínu je i zde, podobně jako v retribučních dekrettech, patrný silný důraz na osobní motivaci. Tauš si však je vědom toho, že termín kolaborant se stal již během války součástí obecného diskurzu a získal tím výrazně hanlivé zabarvení, takže se slovo „začalo hodně zneužívat, byla z něho vytvořena nadávka, ale i nebezpečná zbraň proti nepohodlným lidem“ (Kokoška 2010: 18). Tauš jako novinář bezesporu dobře věděl, že právě média tento termín po válce zneužívala v hojné míře a přispívala tak k jeho rozmělnění.

Ani poválečná historiografie se nedokázala s termíny kolaborace a kolaborant zcela vyrovnat, byť se o to snažila. Stanislav Kokoška ve svém cenném zamyšlení nad problematikou výzkumu české protektorátní společnosti (Kokoška 2010) připomíná především průkopnické studie Jana Tesaře a Tomáše Pasáka z 60. let 20. století. Zejména Pasák si byl vědom toho, že dané termíny nelze používat jako zastřešující pojmy pro mnohovrstevnatou problematiku spolupráce s okupačním režimem, která se vyvíjela v rámci různých politických, společenských a kulturních proudů. To lze velmi snadno vysledovat i při zkoumání kolaborace novinářské (např. „ideologická“ kolaborace novinářů vycházejících z českého fašismu versus programová kolaborace skupiny kolem Emanuela Moravce). Pasák navíc zdůrazňuje, že podoba spolupráce s okupační mocí se v rámci různých fází vývoje protektorátní společnosti proměňovala.

Problém vymezení kolaborace samozřejmě netrápil pouze československé historiky. Přibližně ve stejné době jako Tesař a Pasák se touto problematikou zabýval například německý historik Werner Warmbrunn, který navrhl pro spolupráci s okupační mocí tři stupně: *akomodace* – mírná kolaborace – dobrovolná kolaborace. Výraz *akomodace* podle Warmbrunna označoval ty, kteří se podvolili německým požadavkům ze strachu o svou existenci. Dalším stupeň představovala *mírná kolaborace* v zájmu záchrany národa nebo specifické skupiny. Tyto dvě kategorie pak odlišoval od *dobrovolné kolaborace*, která byla podle Warmbrunna skutečnou vlastizradou (Kolínková 2011: 40).

Především z úvah Tomáše Pasáka pak vychází Detlef Brandes, který nabídl typologii protektorátní kolaborace na základě osobní motivace zúčastněných. Rozlišil tři hlavní směry: ideová kolaborace z přesvědčení, aktivismus jakožto bezvýhradná spolupráce v důsledku očekávaného vítězství Německa a nakonec kolaborace jakožto dočasné přizpůsobení vyvolané snahou o přežití v daných podmínkách (Kokoška 2010: 21).

Právě Brandesův přístup vcelku dobře vystihuje problematiku kolaborace novinářské. Ta se za protektorátu skládala z nepočetné skupiny přívrženců českého fašismu (především hnutí Vlajka), z ještě užší skupiny novinářů-aktivistů, kteří se rozhodli aktivně a nad rámec požadavků okupační moci přispívat k hladkému začlenění českých zemí do nacisty budované nové Evropy, a nakonec zde byla nejpočetnější skupina těch, kteří se jen snažili přežít v nastolených podmínkách, a proto vykonávali to, co od nich režim požadoval. V rámci této skupiny nicméně existovala značná variabilita v ochotě, s jakou jednotlivci vycházeli režimu vstříc, což se odvíjelo od vlastní situace a osobnostních kvalit každého jedince a především také od míry ztotožnění se s daným režimem. Ta byla například velmi

nížká u novinářů, kteří sice vykonávali práci v rámci legálního českého tisku, zároveň ale přispívali do ilegálních periodik, vyvíjeli zpravodajskou činnost či jinak přispívali k odporu proti režimu.

V rámci poválečných soudů však v případě novinářů docházelo často ke směřování všech tří typů, protože za důkaz kolaborace sloužily především články, které novináři psali v období protektorátu. Ačkoliv řada z nich byla psána ze strachu, či dokonce přímo vynucena pod pohrůzkou sankce, před poválečnými soudy se tyto „polehčující okolnosti“ dokazovaly velmi těžko a vlajkaře, aktivisty i nejpočetnější, s režimem ne zcela ztotožněné příslušníky „šedé zóny“ tak zpravidla soudy i veřejnost házela do jednoho přísloušného pytle.

3. Koncepce očisty novinářského stavu

Vraťme se však k očistě mezi novináři. Bezprostředně po skončení okupace se otázka potrestání zrádců z řad novinářů stala jedním z hlavních témat jednání konference zástupců pražského tisku, kterou svolala Česká národní rada. Původně se měla konat již ve středu 9. května 1945 odpoledne, tedy den poté, co ČNR vyjednala s generálem Toussaintem kapitulaci německých vojsk na území Prahy. Kvůli příjezdu Rudé armády do Prahy však byla konference odložena na čtvrtek. 10. května se tak zástupci pražských redakcí skutečně sešli v sídle ČNR v Bartolomějské ulici, k jednání však opět nedošlo. Přišla totiž zpráva, že je očekáván přilet košické vlády na letiště ve Kbelích, a všichni přítomní se chtěli této události zúčastnit.

V revolučních květnových dnech také představitelé nového vedení *Svazu novinářů* (ovšem ještě pod starým názvem Národní svaz novinářů) učinili prohlášení k české veřejnosti, v němž se plně postavili za nutnost očisty veřejného života, kterou vyhlásila košická vláda: „Podepsaní představitelé Národního svazu novinářů, jediné to odborové organizace českých novinářů, staví se tímto plně za projev naší vlády a připojují se k postupu, jaký si svojí zrádcovskou činností zasluhují novinářští spolupracovníci s německými činiteli za okupace. Máme plné právo mluvit za novináře, kteří si zachovali svůj novinářský charakter bez poskvrny [...] neboť jsme byli v soustavné opozici proti hanebným službám, k nimž se odhodlali čeští novináři-aktivisté [...]. Z hlediska tohoto svatého práva pokládáme za povinnost promluvit k české veřejnosti ve chvílích našeho osvobození a prohlásit zásadní a rozhodující slovo, jímž se zříkáme všech šéfredaktorů a redaktorů, kteří se už sami svou činností za obsazení vyloučili nejen z řad českých novinářů, nýbrž i přímo z našeho národního organismu. Zříkáme se jich [...] a žádáme československou vládu a všechny povolané orgány, aby je příkladně potrestaly, neboť pomáhali nepříteli, usilujícímu o život českého národa [...]. Jistě každý pochopí, že několik koupených tiskových nacistických agentů, jejichž jména budou úředně sdělena české veřejnosti, nemůže se dotknouti cti celého stavu, který zůstal národní myšlenkou věren a jak právě podepsaní činitelé dokazují, dal se za tzv. Protektorátu na cestu revoluční, vedoucí k osvobození [...]. Jak ze statistiky vyplývá, mají čeští novináři percentuelně největší podíl na počtu osob, Němci vězněných, držených v koncentračních táborech, kde mnozí byli utýráni a již nikdy se nevrátí do svých domovů [...]. Slibujeme českému národu, že dílo obrody českého tisku dokonáme, neboť existence zrádných individuí v těžké době válečné byla jen zjevem přechodným, který bude vyhlazen se všemi důsledky. [...] Zdar českému národu, naši vlasti a jejímu presidentovi! Slibujeme, že neustaneme, dokud své poslání nesplníme.“¹⁵

15 NA, fond ASYN, neutříděné materiály. *Prohlášení revolučního vedení Národního svazu novinářů k českému lidu*, nedatováno.

Toto emotivní prohlášení skupiny kolem Františka Bauera se samozřejmě ještě neslo v duchu revolučních dní, nicméně jeho účel byl zřejmě ryze praktický. Novináři, kteří se stavěli do čela obrodného procesu v rámci poválečných českých médií, zkrátka potřebovali českou veřejnost přesvědčit, že proněmecké články a projevy, které po celých šest let okupace lidé četli na stránkách českého tisku či poslouchali ve vysílání protektorátního rozhlasu, byly dílem malé skupiny bezcharakterních novinářských zaprodanců, zatímco většina českých novinářů byla za svůj morálně pevný národnostní postoj a odbojovou činnost perzekvována, či dokonce zavražděna. Právě odbojová činnost a nesmlouvavý postoj k novinářům, kteří za okupace mravně selhali, pak měly skupině kolem Františka Bauera zajistit v očích českého národa i jeho nových politických představitelů vysoký morální kredit a právo na vůdčí postavení v rámci obrodného procesu českých poválečných médií.

Avšak již těsně po přiletu představitelů košické vlády do Prahy se ukázalo, že vedoucí postavení v rámci budování poválečného mediálního systému si bude nárokovat také část zahraničního odboje v čele s představitelem nově ustaveného ministerstva informací a osvěty, předním ideologem KSČ Václavem Kopeckým. A i když si to novináři shromáždění na přistávací ploše kbelského letiště tehdy možná ještě plně neuvědomili, úvodní slova, kterými se s nimi Kopecký, podle Zierisových vzpomínek, přivítal těsně po vystoupení z letadla, poměrně jasně naznačila, že se na příště bude hrát především podle not připravených v Moskvě.¹⁶

Několikrát odložená konference zástupců pražského tisku, která se uskutečnila následující den, tedy v pátek 11. května 1945, pak ukázala, že Kopeckého skupina bude také prosazovat vlastní koncepci očisty novinářského stavu, a Bauerově skupině nezbylo, než se jí přizpůsobit. Na konferenci byl totiž, mimo jiné, projednáván i seznam zhruba třiceti aktivistických novinářů, kteří měli být postaveni před lidový soud (toto hrubé číslo uvádí Karel F. Zieris, přesný počet pravděpodobně činil 36 osob, jak o tom svědčí seznam zasláný představiteli Národního svazu novinářů k rukám ČNR dne 10. 5. 1945¹⁷), a dále seznam asi padesáti novinářů, jejichž činnost v průběhu okupace byla natolik kompromitující, že měli být vyloučeni z novinářské organizace, a jimž měla být do budoucna zakázána jakákoliv novinářská činnost. Toto řešení bylo s největší pravděpodobností dílem Bauerovy skupiny domácího novinářského odboje. Avšak skupina novinářů, která strávila okupaci v exilu a která se na schůzi dostavila společně s novým ministrem informací Václavem Kopeckým, požadovala radikálnější řešení a předložila na konferenci vlastní směrnici, podle níž měla být očista prováděna. Tato směrnice pak byla zúčastněnými zástupci tisku přijata v následujícím znění: „Všichni novináři, kteří za okupace psali ať už dobrovolně nebo podle pokynů nacistické propagandy, se vylučují ze Svazu novinářů a novinářské činnosti vůbec. V těžkých případech nechť jsou ihned zajištěni a postaveni před lidový soud. Výjimky mohou být připuštěny tam, kde aktivistickými články se

16 „Bylo krásné, slunečné počasí, když z letadla vystoupili jednotliví členové vlády. Někteří z nás znali s. V. Kopeckého, nového ministra informací, ještě z doby, kdy byl redaktorem RP a také on si některé z nás pamatoval. Pozdravil nás a řekl vesele: ‚Tak kluci všechno mám tady v aktovce a hned se dáme do toho.‘“ NA, fond ASYN, neutříděné materiály. Zieris, K., F. *Nedatovaný projev k 30 letům obnovení Svazu novinářů*, s. 8. Je ovšem otázkou, zda si Zieris po letech své vzpomínky, přednesené fóru normalizačních novinářů, poněkud nezidealizoval. Pavel Tigrid totiž uvádí vzpomínky Václava Černého a dalších účastníků tohoto setkání, podle kterých se komunističtí členové vlády po svém přistání ve Kbelích měli na domácí odbojáře tvářit nedbale chladně, rezervovaně a zarputile, což mělo mít důvod v tom, že ČNR sama vyjednala kapitulaci německých sil v Praze a nepočkala, až dorazí hlavní město osvobodit Rudá armáda. Zierisovy vzpomínky na Kopeckého veselost proto zřejmě musíme brát s rezervou (viz Tigrid 1990: 200).

17 Viz NA, fond ASYN, karton 167, složka: *Lidový soud, seznam kolaborantů zasláný České národní radě z 10. 5. 1945*.

kryla odbojová činnost. K provedení očisty novinářského stavu se zřizuje očistná komise, složená ze zástupců domácího odboje, zahraničního odboje, perzekvovaných novinářů a pozůstalých po popravených novinářích.¹⁸

Otázku, proč se nakonec v rámci očisty novinářského stavu prosadila tato radikálnější koncepce prověřování všech členů Svazu oproti v zásadě jednorázové akci navrhované Bauerovou odbojovou skupinou, nedokážeme už dnes zcela zodpovědět. Je jasné, že důležitou roli zde hrála osoba ministra informací Václava Kopeckého, jehož vůli se zřejmě nechtěli lidé kolem Bauera protivit. Tento vývoj v rámci novinářské obce však do značné míry souvisel i s celkovým vývojem české společnosti po skončení války, kdy převzali otěže řízení státu zejména představitelé zahraničního londýnského a moskevského exilu, zatímco odboj domácí byl zatlačován do pozadí.¹⁹ Jedním z důvodů byla i skutečnost, že většina předních politických vůdců přežila válku v exilu a naopak řada osobností, které se účastnily odbojové činnosti na domácí frontě, se osvobození vůbec nedočkala. V porovnání s připravenou koncepcí zahraničního odboje tak byly pozice domácích odbojových představitelů poměrně slabé (a to lze dle mého názoru tvrdit jak o nekomunistickém, tak o komunistickém odboji). Jejich vliv na vývoj poválečného československého státu v zásadě skončil společně s Pražským povstáním a nadále se personálně uplatňoval spíše jen v rámci národních výborů, jejichž činnost však byla již v závěrečném období okupace do značné míry řízena moskevským komunistickým odbojovým centrem.²⁰

4. Průběh očisty v rámci novinářské organizace

Vraťme se však k očistě novinářského stavu. Očistná komise, jejíž vznik byl ohlášen 11. května 1945 na konferenci zástupců pražského tisku svolané ČNR, byla v následujících dnech skutečně ustavena: „Národní svaz novinářů zřídil zjišťovací a vyšetřující komisi, jejímiž členy jsou vdova po popraveném novináři, redaktor, který vyšel z koncentračního tábora, novinář ze zahraničního odboje, tajemník Národního svazu novinářů a referent v tiskovém odboru a revoluční pracovník domácí a podepsaný přednosta tiskového odboru a předseda Svazu novinářů. Tato komise prozkoumá činnost všech novinářů za války.“²¹ Tento dopis, který zaslal František Bauer policejnímu ředitelství, však popisoval situaci poněkud nepřesně. Očistná komise sice byla zřízena v rámci Národního svazu novinářů, fakticky ji však zřídil ministr informací Václav Kopecký, který taktéž jmenoval její členy na základě návrhu samotných novinářů. Tomuto jmenování však předcházelo prověření navržených kandidátů ze strany ministerstva informací, a to na základě dokladů o jejich odbojové činnosti a potvrzení svědků. Za domácí odboj byli jmenováni František Bauer a Karel F. Zieris, za zahraniční odboj Zdena Ančík, za perzekvované novináře Radim

18 Citováno dle NA, fond ASYN, neutříděné materiály. Zieris, K., F. *Nedatovaný projev k 30 letům obnovení Svazu novinářů*, s. 9.

19 V tomto směru je vcelku zajímavé, jak se opakovala historie z období konstituování samostatného Československa po skončení I. světové války, kdy dominantní vliv na směřování československého státu získali taktéž představitelé zahraničního odboje, což bylo mnohými příslušníky domácí odbojové akce přijímáno velmi těžce.

20 Ilustrativní je v tomto směru popis převzetí „veškeré moci“ v zemi košickou vládou (vyjma slovenských zástupců složenou výhradně z příslušníků moskevského a londýnského odboje), k němuž došlo 11. 5. 1945 v sídle ČNR, jak ho ve svých pamětech podal Václav Kopecký: „Viděli jsme zarputilé tváře lidí, kteří si mysleli, že budou členy (oné) buržoasní vlády [...] mohli vzteky puknout, když jsme jim oznámili, že se Národní rada v Praze rozpouští [...]“. Citováno dle Tigrid, P. 1990. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Praha: Odeon, s. 200. Přitom vedení ČNR bylo již od počátku povstání v rukou komunistů (ovšem těch domácích) v čele s místopředsedou a faktickou hlavou ČNR Josefem Smrkovským. Tomu také jeho účast na povstání po únoru 1948 značně zkomplikovala život.

21 NA, fond: ASYN, karton 167. *Dopis předsedy NSN dr. F. Bauera Policejnímu ředitelství ze dne 19. 5. 1945*.

Foustka²² a za pozůstalé Zdenka Kladivová.²³ Předsedou komise byl stanoven Radim Foustka. 16. května 1945 pak vyšlo v denním tisku následující upozornění: „Všichni členové Národního svazu novinářů, i když byli za okupace vyloučeni, obdrží v sekretariátu NSN v Praze II., Lützowova 29/V. nové členské přihlášky a text osobního prohlášení o činnosti za okupace. Na základě tohoto prohlášení rozhodne očištná komise, může-li být žadatel uznán schopným k výkonu novinářské činnosti a tím i k členství ve Svazu. Přihlášky budou zasilány poštou. Kdo má zájem na urychleném vyřízení, nechť si přihlášku vyzvedne osobně.“²⁴

Očištná komise tak sice v průběhu května 1945 zahájila činnost, ale řada novinářů, jejichž jména se za války objevovala pod aktivistickými články, se před ní vůbec nedostala: „Podle rozhodnutí přípravného výboru Svazu českých novinářů, schváleného ministrem informací, očištna se týkala všech, kdo před 5. V. 1945 pracovali v tisku a nebo tiskových úřadech jako novináři z povolání a chtěli znovu tak pracovat.“²⁵ Proti lidem, kteří se po válce rozhodli novinářského povolání vzdát a přihlášku do nové organizace si vůbec nepodali, tedy komise žádné šetření nezaváděla. Tito lidé tak „unikli očištění tím, že se vůbec za členy Svazu novinářů nepřihlásili“.²⁶ Vedení Svazu sice upozorňovalo potencionální zaměstnavatele, aby SČN nahlásili zaměstnance, kteří v době okupace pracovali jako novináři a neprošli dosud řízením před očištnou komisí, ti však ze zákona tuto povinnost neměli, a bylo tedy jen na jejich vůli, zda tak učiní či nikoliv.

Povinnost prověření před očištnou komisí samozřejmě neplatila ani pro několik desítek čelných aktivistů, kteří byli vyloučeni ze Svazu již v revolučním období, zpravidla již byli zajištěni a čekali na soud. Avšak pro ty, kteří se na prvních zveřejněných seznamech neobjevili a chtěli i po válce nadále vykonávat své povolání, oficiálně neexistovala možnost, jak se prověření vyhnout. V tisku a v ostatních sdělovacích prostředcích mohl totiž jako novinář do budoucna pracovat pouze člen nové novinářské organizace. Každý, kdo se chtěl stát jejím členem, si ovšem musel podat novou přihlášku (žádost o obnovu členství), což také znamenalo, že jeho způsobilost bude prověřována očištnou komisí: „Komise pro očištnu novinářského stavu upozorňuje znovu, že všichni, kdo byli v době před 5. květnem 1945 kdykoliv činní jako novináři z povolání, musí do 30. června 1945 podati novou přihlášku do Svazu českých redaktorů. Ti, kdo do tohoto data přihlášku nepodají, budou sumárně z novinářské činnosti vyloučeni.“²⁷

Jak jsem již zmínil výše, první „divoká“ vlna novinářské očištny proběhla už bezprostředně po osvobození a stalo se tak ještě před tím, než očištná komise zahájila činnost. Z řad novinářů byli okamžitě vyloučeni ti, jejichž spolupráce s nacisty byla za okupace

22 Po osvobození odpovědný redaktor *Práva lidu*.

23 Viz NA, fond ASYN, neutříděné materiály, Zieris, K., F. *Nedatovaný projev k 30 letům obnovení Svazu novinářů*, s. 9.

24 „Z Národního svazu novinářů“ in *Svobodné slovo*, 16. 5. 1945. Viz NA, fond ASYN, neutříděné materiály, Zieris.

25 NA, fond: ASYN, karton 167, složka: *Očištná komise po r. 1945, oznámení Svazu českých novinářů Zemskému odboru bezpečnosti ze dne 5. 3. 1946*.

26 NA, fond: ASYN, karton 167, složka č. 10. *Oznámení Odvolací komise pro očištnu novinářského stavu při ministerstvu informací Svazu českých novinářů ze dne 21. 2. 1946*. Nutno ovšem dodat, že ne všechny osoby, které si novou žádost o členství nepodaly, a do kompetence očištné komise tak nespádaly, unikly vyšetřování své činnosti. V několika případech totiž očištná komise upozornila soudy i na ty případy, které v podstatě do její kompetence nespádaly. Stalo se tak například u bývalého šéfredaktora časopisu *Kinorevue* Bedřicha Rádla. Informace o jeho činnosti za okupace zaslala komise Národnímu soudu.

27 NA, fond: ASYN, karton 167, složka: *Lidový soud, oznámení očištné komise o vyloučení redaktorů J. Skoumala, V. Rumla, J. Fryčera*, nedatováno.

nejviditelnější. Jednalo se zejména o šéfredaktory a politické redaktory velkých protektorátních deníků. Jejich seznam byl předán České národní radě spolu s požadavkem, aby tyto osoby byly zajištěny a postaveny před lidový soud. V Národním archivu v Praze se dochoval seznam šestatřiceti kolaborantů, který zaslal Národní svaz novinářů k rukám ČNR 10. května 1945 (pravděpodobně se jednalo o doplněný seznam, který odevzdal Karel F. Zieris předsedovi tiskové komise ČNR Lumíru Čivrnému již 5. května 1945):

„Přikládáme seznam kolaborantů z řad novinářů a prosíme, aby byli odevzdáni lidovému soudu. Jindřich Bartoš (Več. České Slovo), Mohamed Abdallah Brikcius (Liga proti bolševismu), Dr. Václav Crha (Zteč), Gustav Dörfel (Česká korespondence), Ladislav Fialka (Lada), Karel Hladík (Nový Večerník), Karel Chalupa (Národní střed), Bohumil Jaroš (Český rozhlas), Karel Korp (Liga proti bolševismu), Ant. J. Kožíšek (Polední List), Vlad. Krychtálek (Venkov), Dr. Jar. Křemen (Lidový Deník), Pavel D. Křepela (Več. České Slovo), Alois Kříž (Vlajka, Český Rozhlas), Rudolf Novák (Arijský Boj), Julius Pachmayer (Vlajka, Osvěta), František Peiger (Vlajka, Polední List), Jaroslav Pelíšek (Zlín), Frant. J. Prokop (Lidové Listy), Vítězslav Slezák (Národní Souřučenství), Karel Strejč (Moravské Noviny), Jan Scheinost (Národní Politika), Karel Schustala (Den), Emil Šourek (Moravské Noviny), Vladimír Ryba (Národní Práce), Dr. Em. Vajtauer (Přítomnost), Ing. Jan Vrba (Nár. Politika, Nár. Střed), Vladimír (ve skutečnosti Jaroslav – pozn. aut.) Šticha (Več. České Slovo), Karel Werner (Več. České Slovo), Leopold Zeman (Lidové Noviny), Rudolf Hudec (Polední list), Ant. Bouchal (Več. České Slovo), Josef Opluštil (Ejhle), Ing. Vilém Nejedlý (Liga proti bolševismu), Harry Jos. Jelínek (Znova), Mirko Potužník (Zteč).“²⁸

O zahájení očisty novinářského stavu byla informována i veřejnost. 11. května 1945 vydala ČTK zprávu spolu s výše uvedeným seznamem a druhý den se již zpráva o prvních vyloučeních, včetně informace o ustavení očištné komise, objevila v denním tisku.²⁹

V následujících týdnech pak začala ostatní novináře, kteří si podali žádost o obnovu členství v novém svazu novinářů, urychleně prověřovat očištná komise, neboť i ze strany redakcí povolených novin zaznívaly požadavky po co nejrychlejším provedení očisty. Na vyloučení dalších kolaborantů z řad novinářů podle Zierise naléhala také samotná veřejnost.³⁰ O očistu novinářského stavu projevil zájem také prezident Beneš v rámci první seznamovací návštěvy delegace přípravného výboru SČN, která se uskutečnila v polovině července 1945. Představitelé přípravného výboru, mimo jiné, informovali prezidenta o tom, že „[...] Svaz českých novinářů sdružuje jen ty, kteří v dobách okupace mravně a národně nezklamali. O výběr pečuje očištná komise [...]. Záleží nám velmi mnoho na očištění v řadách českých novinářů, kterou provádíme rigorosně, tak, abychom se právem směli dovolávat krásné havlíčkovské tradice [...]. Všichni novináři bez rozdílu musí projít vyšetřováním očištné komise, která zkoumá chování a činnost i těch novinářů, kteří po 9. květnu odešli z redakcí a uchýlili se do soukromí. Český tisk při budování nové demokratické republiky musí být veden a tvořen novináři odpovědnými, novináři pevných páteří a čistých rukou [...], kteří mají národní a lidskou čest bez poskvrny [...]. Proto očištná komise soudí novináře přísně, ale spravedlivě.“³¹ Toto veřejné prohlášení však lze chápat spíše jako projev odhodlání obnovit důvěru veřejnosti v média. V praxi byla nakonec situace

28 Tamtéž. *Seznam kolaborantů zasláný České národní radě z 10. 5. 1945.*

29 Tamtéž. *Zpráva ČTK z 11. 5. 1945.* Dále viz např. „Novináři aktivisté budou odevzdáni Lidovému soudu.“ Pp. 2 in *Právo lidu*, 12. 5. 1945.

30 Viz NA, fond ASYN, neutříděné materiály. Zieris, K., F. *Nedatovaný projev k 30 letům obnovení Svazu novinářů*, s. 11.

31 NA, fond ASYN, neutříděné materiály. *Dopis přípravného výboru SČN Kanceláři prezidenta republiky ze dne 18. 7. 1945.*

poněkud odlišná. Jak jsme již uvedli výše, proti novinářům, kteří po válce již nechtěli své povolání nadále vykonávat, očistná komise žádné šetření nezaváděla.

Komise působila především v Praze, ale její členové zajížděli také do ostatních měst, kde se začaly ustavovat odbočky SČN, aby zde dohlédli na průběh očisty mezi novináři působícími v regionech. Některé odbočky navíc začaly provádět očistu v rámci vlastních komisí a na výsledky této činnosti chtěl přípravný výbor SČN taktéž dohlížet.³²

Proti těm novinářům, jejichž činnost za protektorátu mohla být podle názoru komise hodnocena jako projev proněmeckého aktivismu, byly zavedeny sankce, které lze rozčlenit do tří základních forem podle závažnosti zjištěného provinění.

Nejzávažnější formou potrestání bylo vyloučení z novinářské organizace a následně předání viníka soudním orgánům. Tento trest se týkal následujících osob (v seznamu jsou zahrnuti i novináři, kteří byli vyloučeni již bezprostředně po osvobození):

Arnold Bohumil (Več. České slovo), Bartoš Jindřich³³ (Več. České slovo), Bejček Ant. Vratislav (Venkov), Bernásek Václav (Vlajka), Bouchal Antonín (Český deník, Več. České slovo), Bradáč Pravoslav (Tisk. služba Nár. souručenství), Brikcius Mohamed Abdallah (Vlajka, Korespondence České ligy proti bolševismu, Polední list), Crha Václav dr. (Národní politika, České slovo, Zteč), Danda Josef (České slovo), Dejmek Vladimír (Zteč), Dörfel Gustav (Pražský list, Česká korespondence), Fialka Ladislav³⁴ (Humoristické listy, Lada), Frolík František (Večery pod lampou, Polední list), Halík Rudolf (Venkov), Hallman Josef (Vlajka), Hampacher Josef (Polední list), Hladík Karel (Nový večerník, Národní střed, redaktor vydavatelství Životisk), Hloužek Jan (Moravskoslezský deník, Národní práce), Hromada Arnošt (Centropress, Tiskový odbor ministerstva lidové osvěty), Hudec Rudolf (Tisk. služba Nár. souručenství, Lidové noviny, Polední list, Národní politika), Chalupa Karel (Národní střed, vydavatelství Životisk), Janoušková Štěpánka (Polední list), Jaroš Bohumil (ČTK, Český rozhlas), Jelínek Harry Josef (Znova), Jelínek Leopold (Zprávy svazu bývalých vojáků), Ježek Čeněk (Venkov, Českomoravský rolník), Jílek Jan dr. (Vlajka), Kadlecová Růžena (Centropress), Klička Josef (NOÚZ), Korp Karel (Národní práce, Korespondence České ligy proti bolševismu), Kožíšek Ant. J. (Moravská orlice, Moravské noviny, Polední list), Krychtálek Vladimír (Večer, Venkov), Křemen Jaroslav dr. (A-Zet, Lidový deník), Křepela D. Pavel (Več. České slovo), Kříž Alois (Vlajka, Český rozhlas), Ležák-Borin Vladimír (novinář činný v zahr. odboji), Marek Václav Alexius (Centropress), Nejedlý Vilém ing. (Polední list, Korespondence České ligy proti bolševismu), Novák Rudolf (Arijský boj), Opluštil Josef (Nástup červenobílých, Ejhle), Pachmayer Julius (Osvěta, Vlajka), Pavlík Josef dr. (Lidové noviny), Paulus František (Polední list, Moravské slovo), Peiger František (Vlajka, Polední list), Pelíšek Bohumil C. (Vlajka), Pelíšek Jaroslav (Zlín, Svět), Pergl

32 V srpnu 1945 tak například Z. Ančík projednával očistu moravských novinářů v Brně. Viz NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi širšího přípravného výboru SČN z 14. 8. 1945*. Od 25. 5. 1945 měla svou očistnou komisi také odbočka SČN v Ostravě. Jejími členy byli zvoleni: Vilém Nový, Jaroslav Šajnar, Rudolf Kaminský a Ladislav Obruča (všichni byli zároveň členy přípravného výboru ostravské odbočky). Ostravská odbočka „[...] vyloučila ze svého středu 7 členů, kteří byli činní za okupace v českém tisku. Upozornila dále ústředí v Praze na dva zrádné novináře, kteří na Ostravsku působili za okupace. Ze 7 vyloučených jsou 2 před Národním, příp. lidovým soudem, 1 oznámen trestní komisi ONV v Ostravě, dva vyloučení z řad novinářů [...] a 2 zakázána novinářská práce v ostravském kraji“. NA, fond ASYN, karton 177. *Výroční zpráva odbočky SČN v Ostravě*, s. 1–6.

33 Jindřich Bartoš zemřel již v průběhu Pražského povstání. Omylem ho prý zastřelili sami Němci, když se pokoušel přeběhnout na jejich stranu. Přesto bylo v některých seznamech vyloučených novinářů jeho jméno uvedeno a teprve dodatečně škrtnuto (Dolejší 1960: 401).

34 V případě Ladislava Fialky je situace obdobná. Jeho jméno je v seznamech uvedeno s poznámkou „zemřel“ nebo bez poznámky dodatečně přeškrtnuto. Fialka měl v průběhu povstání padnout na barikádách (Dolejší 1960: 401).

Gustav Evžen (A-Zet, Národní práce), Peřina Emilián (Vlajka, Arijský boj), Peřina Emil jr. (Vlajka), Polívka Miroslav (Vlajka), Potužník Miroslav (Zteč, Tisková služba mládeže), Procházka Rudolf dr. (Lidové noviny, Tisk. odbor. min. lidové osvěty), Prokop František J. (České slovo, Lidové listy), Režný Karel (Polední list, Vlajka, České slovo), Ryba Jan (Vlajka), Ryba Vladimír (Národní práce), Slezák Vítězslav (Vlajka, Tisk. služba Nár. souručenství), Strejc Karel (Moravské noviny, Vlajka), Strnad Josef (Več. České slovo), Svoboda Alois (Vlajka), Šourek Emil (Vlajka, Česká korespondence, Moravské noviny), Šticha Jaroslav (Pražský list, Več. České slovo), Šulc František (Vlajka, Centropress), Scheinost Jan (Lidové listy, Národní politika), Schustala Karel (Den), Václavek Oldřich (volný novinář), Vajtauer Emanuel dr. (Več. České slovo, Přítomnost), Vaněk Zdenko (Vlajka, Česká práce, Veřejná osvětová služba), Voborský František (karikaturista, České slovo), Vondráček Miroslav (Stavitelské listy, Der Bau), Vrba Jan ing. (Národní střed, Národní politika), Werner Karel (Polední list, Več. České slovo), Zavřel Jiří (Osvěta), Zeman Leopold (Lidové noviny).³⁵

Vyloučením ze Svazu a předáním lidovému soudu však účast SČN na těchto případech zpravidla nekončila, protože funkcionáři Svazu jako přisedící často zasedali i v soudních tribunálech, které výše uvedené novináře soudily, mnohdy vystupovali jako hlavní svědkové obžaloby.³⁶ Jejich postoj v otázce viny a trestu byl přitom většinou zcela nesmlouvavý. Za všechny můžeme uvést například proces s Antonínem J. Kožíškem, Rudolfem Novákem a Aloisem Křížem, kteří byli Národním soudem odsouzeni k trestu smrti. Z osmi přisedících v tomto procesu byli také dva novináři – funkcionáři SČN Josef Linek a Vojtěch Dolejší. Oba ve všech třech případech hlasovali pro trest smrti.³⁷ Podobně dopadlo hlasování senátu i v procesu s Vladimírem Krychtálkem, Jaroslavem Křemenem, Emanuelem Vajtauerem a Karlem Wernerem, kde byl mezi přisedícími předseda SČN Otakar Wünsch. Také on ve všech čtyřech případech hlasoval pro trest smrti.³⁸

Poněkud mírnější byla druhá forma trestu, která zahrnovala vyloučení z novinářské organizace a zákaz další novinářské činnosti. Postiženi byli následující novináři:

Brejník Vladimír (Več. České slovo), Fejfuša Rudolf (Lidové noviny), Fenik Miloš (Polední list), Frýbort Bohuslav (Moravské slovo), Fryčer Jaroslav (České slovo), Grmela Jan dr. (Ústřední knihovna hl. m. Prahy), Hánek Viktor (Večer, Venkov), Hradecký Josef (Zlín, Svět), Hrnčíř Vladimír (Lidové noviny), Hrotek Josef (Venkov, Svoboda), Hruška Zdeněk dr. (Národní politika), Janoušek Josef (Polední list), Kepka Rudolf (Več. České slovo), Komůrka František (Moravský večerník), Kuba Oldřich dr.³⁹ (Lidové noviny,

35 Viz NA, fond: ASYN, karton 167, složka: *Očistná komise, seznamy potrestaných novinářů*. Dále NA, fond: *Ministerstvo informací, karton 65, poř. číslo 135, seznamy potrestaných novinářů*. V závorkách jsou uvedeny listy, v nichž za okupace jednotliví novináři působili. Jedná se většinou o poslední zaměstnavatele.

36 Takřka výsadní postavení měl v tomto směru František Bauer, který vystupoval jako klíčový svědek obžaloby takřka ve všech velkých procesech s novináři před Národním soudem. Viz např. proces s Václavem Crhou, kde měl Bauer dle Svobodného slova podat „nejzávažnější svědectví“. Blíže viz „Dnes rozsudek nad Crhou“. Pp. 2 in *Svobodné slovo*, 30. 3. 1946. Podobně k Bauerovým svědectvím viz např. „Přelíčení s Č. Ježkem.“ Pp. 2 in *Svobodné slovo*, 2. 4. 1946.

37 Viz NA, fond TNS 6/47, karton 114, poř. č. 281.

38 Viz NA, fond TNS 8/47, karton 135, poř. Číslo 88. *Poradní protokol u Národního soudu v Praze v trestní věci proti Vladimíru Krychtálkovi, PhDr. Jaroslavu Křemenovi a Karlu Wernerovi a záznam konečné porady z 22. 4. 1947*. Všichni odsouzení si podali žádost o milost k prezidentu republiky. Pouze v případě Křemenově ji však doporučili i někteří členové senátu. Kromě prokurátora Tržického a předsedy senátu Šrámka byli pro udělení milosti i dva přisedící. Wünsch však i v tomto případě hlasoval proti.

39 Oldřich Kuba je uveden v seznamu, který se nachází v archivu Syndikátu č. novinářů (NA, fond: ASYN, karton 167, složka: *Očistná komise*). V seznamu, který jsem získal z fondu Ministerstva informací (NA, fond: *Ministerstvo informací, karton 65, poř. číslo 135*), je sice jeho jméno též uvedeno, ale následně přeškrtnuto.

Tisk. služba Nár. souručenství, Školní nakladatelství), Kutvirt Jiří, Líbal Vladimír (Moravskoslezský deník, Národní práce), Matlach Bohumil (Večer, Svoboda), Melč Ctibor (Tiskový odbor prezidia ministerské rady, Tiskový odbor ministerstva lidové osvěty), Mencák Augustin dr. (Venkov), Mussik Viktor (Lidé práce), Novák Ladislav (Večerník Národní práce, Český dělník), Pangrác Bedřich (A-Zet), Poul František (Lidové listy), Rozner Vojtěch (Polední list), Ruml Václav (Polední deník, Moravskoslezský deník, Národní práce), Sekanina František (Národní politika), Skotal Oldřich (Moravské noviny), Skoumal Josef (České slovo), Šviha Karel Alex. ing. (Lidové listy), Tannenberger Václav (Venkov), Trpák Jaroslav Arnošt (Venkov), Válek Josef (Veřejná osvětová služba), Vondráček Josef (Národní politika, Ústředí tiskové dozorcí služby), Žák Alois (Moravské noviny), Žižka Jan (Zteč).⁴⁰

Tito novináři sice nebyli předáni lidovému soudu, počátkem listopadu 1945 se však přípravný výbor SČN rozhodl, že je oznámí alespoň pro podezření z provinění na základě tzv. malého retribučního dekretu.⁴¹ V těch případech, kde komise „neshledala vinu takovou, aby předala dotyčného Národnímu soudu a nebo jej vyloučila, potrestala dotyčného distancí na určitou dobu od novinářské práce vůbec a nebo na určitou dobu od tvůrčí novinářské práce“.⁴²

Distancování byli: Bareš Arnošt (zákaz působiti v ČTK a TOMI), Bakalář Jaroslav (do 8. 10. 1946), Bureš Karel dr. (do 1. 2. 1946), Černovský František (do 31. 7. 1946), Časar Otto (do 31. 12. 1946), Cenek Edvard (do 31. 12. 1946), Čvančara Karel (penzista, zákaz psaní do novin a časopisů), Fastrová Olga (penzistka, zákaz vstupu do novin), Fiala Václav dr. (do 31. 12. 1945 nesmí uveřejnit žádný článek, do 1. 3. 1946 nesměl vydat žádnou knihu), Fousek Jaroslav (do 1. 3. 1946), Gutwirth Václav (do 31. 12. 1945, do 1. 8. 1946 nesměl vydat žádnou knihu), Hájek Jaroslav (do 31. 7. 1946), Hájek Lubor (do 30. 9. 1946), Hrnčič Miroslav (do 31. 1. 1946), Janata Alois (do 15. 1. 1946), Janek Dalibor (do 30. 6. 1946), Kantor Vladimír (do 28. 2. 1946), Kněz František (do 23. 10. 1946), Kohlík Jaroslav (do 31. 1. 1946), Kopecký Antonín (do 31. 7. 1946), Krůtová Květa (do 30. 9. 1946), Mach Josef (do 30. 9. 1946), Mirvald Karel (do 31. 3. 1946), Němec Bohuslav (do 1. 11. 1946), Niessner Karel (do 1. 2. 1946), Novák František (do 31. 1. 1946), Otmar Antonín ing. (do 31. 7. 1946), Pešan František, Procházka Theodor dr. (do 16. 10. 1946), Slavík Bedřich PhDr. (do 30. 5. 1946), Soldán Fedor dr. (do 15. 7. 1946), Svoboda Adolf (do 31. 3. 1946), Šíma Jan (do 31. 8. 1946), Škaloud Emil (do 31. 1. 1946), Štechmiller Rudolf (do 31. 3. 1946), Šulc František (do 31. 7. 1946), Technik Ladislav (do 31. 1. 1946), Thelenová Anna (do 7. 11. 1946), Trojan Josef (do 31. 8. 1946), Třešňák František (do 21. 12. 1946).⁴³

Doba, po kterou byly tyto osoby zbaveny možnosti vykonávat novinářské povolání, se pohybovala v rozmezí od tří měsíců do jednoho a půl roku, delší lhůta se uplatňovala pouze v těch případech, kde odvolací komise později změnila původní rozhodnutí o vyloučení na distanc. Takto potrestaní redaktori nesměli po stanovenou dobu vystupovat v rozhlase

40 Viz NA, fond: ASYN, karton 167, složka: *Očistná komise, seznamy potrestaných novinářů*. Dále NA, fond: *Ministerstvo informací, karton 65, poř. číslo 135, seznamy potrestaných novinářů*.

41 Viz NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi užšího přípravného výboru SČN z 5. 11. 1945*.

42 NA, fond: ASYN, karton 167, složka: *Očistná komise po r. 1945, oznámení Svazu českých novinářů Zemskému odboru bezpečnosti ze dne 5. 3. 1946*.

43 Viz NA, fond: ASYN, karton 167, složka: *Očistná komise, seznamy potrestaných novinářů*. Dále NA, fond: *Ministerstvo informací, karton 65, poř. číslo 135, seznamy potrestaných novinářů*. V závorce je uvedeno datum, do kterého byla konkrétní osoba distancována. Případně je zde též uveden další trest, který komise v daném případě udělila. U osoby Františka Pešana nebyla v rámci zkoumaných dokumentů doba distancování časově specifikována.

či publikovat v tisku, a to ani pod šifrou či pseudonymem, v určitých případech bylo povoleno, že v redakcích mohli vykonávat technické práce.

Specifickým proviněním byly podle vedení Svazu novinářů návštěvy *Presseklubu*, společenského střediska německých a aktivistických novinářů v době protektorátu. Prezenční knihy *Presseklubu* objevil v srpnu 1945 tajemník Svazu Karel F. Zieris. Návštěvní knihy obsahovaly pouze podpisy osob, které navštívily *Presseklub* jako společenské středisko, netýkaly se tedy tiskových konferencí s povinnou účastí, které byly také do místností *Presseklubu* svolávány.⁴⁴ Radim Foustka na schůzi širšího přípravného výboru SČN 18. srpna 1945 navrhl, aby členové SČN zaplatili za každou návštěvu *Presseklubu* pokutu 100 Kč. Vybraná částka pak měla být využita v rámci *Fondu Václava Kopeckého* pro podporu obětí nacismu z řad novinářů.

O tomto návrhu se následně rozpoutala bouřlivá debata, takže muselo být přikročeno k hlasování, ve kterém byl návrh těsnou většinou přijat.⁴⁵ Rozhodnutí bylo zdůvodněno tím, že v souladu s ustanoveními dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb. (o trestání některých provinění proti národní cti) lze návštěvy *Presseklubu* považovat za společenský styk s okupanty. Pokuta se ovšem vztahovala pouze na novináře, kteří již nebyli potrestáni jinak. Celkem bylo za návštěvu *Presseklubu* pokutováno 58 novinářů.⁴⁶ Ne všichni však zřejmě spěchali s placením a ještě v únoru 1946 byla řada těch, kteří požadovanou pokutu neuhradili. Objevovaly se také námitky proti vyměřeným pokutám. Předseda očistné komise Radim Foustka byl proto i po skončení očisty na vlastní žádost zmocněn pokuty vymáhat. Námitky vůči vyměřeným pokutám měla napříště řešit disciplinární komise (k jejímu zvolení mělo dojít na připravované ustavující valné hromadě Svazu⁴⁷) s tím, že pokud by dotyčný nezaplatil, měl být oznámen *Zemskému odboru bezpečnosti* při ministerstvu vnitra (ZOB) pro styky s okupanty, případně ze Svazu vyloučen. Pokuty nepřekračující 500 Kčs měly být zaplacený do měsíce, částky vyšší pak v měsíčních splátkách do 7. března 1947.⁴⁸

Otázka návštěv *Presseklubu* se dostala také na stránky periodického tisku. Kupříkladu národní socialistický týdeník *Svobodný zítřek* podezíral Svaz novinářů, že nemá přílišného zájmu na tom, aby se veřejnost dozvěděla, kdo patřil mezi pravidelné návštěvníky této instituce založené i za účelem korumpování českých novinářů, a že se snaží celou záležitost s *Presseklubem* před očima veřejnosti „zamést pod koberec“. Autor skrytý pod značkou -nb- vytykal v únoru 1947 Svazu, že od veřejného prohlášení o pokutování návštěv *Presseklubu* „je ticho a veřejnost se dosud nedověděla, kolik Svaz novinářů tímto způsobem vybral. Mnozí dostali velmi slušné účty [...]. I nezbude nic jiného, než aby Svaz novinářů vydal seznam členů *Presseklubu* a jeho návštěvníků [...]. Bylo by také dobře,

44 Viz NA, TNS 8/46. V. Ryba, karton 23, oznámení Svazu novinářů národnímu prokurátorovi z 5. 3. 1946. Pikantní je, že pokutu musel zaplatit i K. F. Zieris, který si jako jednatel Svazu sám zaslal oznámení o tom, že má zaplatit 100 Kčs. Viz NA, fond: ASYN, karton 167, složka č. 4. Oznámení Svazu českých novinářů šéfredaktorovi tiskového odboru K. F. Zierisovi ze 7. 3. 1946.

45 Viz NA, fond ASYN, karton 166. Zápis o schůzi širšího přípravného výboru SČN z 14. 8. 1945.

46 Viz např. „Očista novinářského stavu.“ Pp. 2 in *Svobodné slovo*, 6. 3. 1946. V. Dolejší uvádí, že pokutu zaplatilo celkem 36 novinářů, vybraná částka činila 11 700 Kčs. Podle Dolejšího nezaplatilo 50 osob, které již v té době v novinách nepracovaly (Dolejší 1960: 363).

47 Ustavující valná hromada se konala až 17. března 1946.

48 Viz NA, fond: ASYN, karton 167, složka: Očistná komise po r. 1945, zápis o společné schůzi očistné komise s užším přípravným výborem z 19. 2. 1946. Dále viz NA, fond: ASYN, karton 167, složka č. 4. Oznámení Svazu českých novinářů šéfredaktorovi tiskového odboru K. F. Zierisovi ze dne 7. 3. 1946. NA, fond ASYN, karton 166. Zápis o schůzi užšího výboru SČN z 13. 3. 1946.

aby byly vydány stručné dějiny organizace založené Němci. Snad jsou lidé, kteří na tom nemají zájem [...]. Tímto způsobem by se veřejnost dozvěděla zajímavé i důležité podrobnosti o některých spolupracovnících Krychtálka a jiných duší, blízkých von Wolframovi a von Gregorymu [...]. Podrobnosti velmi zajímavé i důležité, neboť by zmírnily radikalismus některých, u kterých se objevil až po válce, kdy zjistili, že se na ně neví tolik, kolik si mysleli. Bylo by dobře, kdyby se těchto a jiných věcí ujal Svaz osvobozených novinářů, pak také pozná, proč je některým lidem Svaz tak nemilovaným dítětem a proč někteří lidé by raději tuto organizaci neviděli. Peroutka a jiní vytykají SOPV nedostatečnou aktivitu v důležitých otázkách. Také úkolem Svazu osvobozených novinářů by mělo být, aby objasnil – jako nestranný soudce – úlohu krychtálovštiny za války a aby také zjistil, zda vedle Krychtálka, který neunikl a neunikne, nebyli ještě jiní pomocníci, kterým se až dosud uniknout podařilo“.⁴⁹

Článek nepřekvapuje ani tak kritikou Svazu, protože řada novinářů národněsocialistického tisku měla k této organizaci ambivalentní postoj (viz například šéfredaktor Svobodného slova Ivan Herben), překvapuje spíše to, že autor vytyká Svazu nedostatečnou míru radikalismu v přístupu k trestání novinářů, kteří se měli za války provinít spoluprací s Němci a s předními kolaboranty. Tento přístup překvapí i vzhledem k tomu, že touhy po radikálních trestech již v roce 1947 z české veřejnosti pozvolna vyprchávaly. Lidé se začínali zabývat starostmi všedního života a ani snahy médií získat z procesů s kolaboranty čtenářský a politický kapitál už nebudily takové nadšení jako v měsících předchozích. V novinářské obci, již zcela jasně rozkastované podle příslušnosti k politické straně či jiné masové společenské organizaci, však stále existovali mnozí, pro něž nebyla očista novinářského stavu, provedená Národním⁵⁰ a lidovými soudy či očištnou komisí SČN, dostačující. Jak můžeme vidět na citovaném článku, zdaleka se přitom nejednalo pouze o novináře z komunistického tisku, kteří tyto radikální postoje často zastávali a u nichž se daly nejspíše očekávat. Je ovšem pravděpodobné, že zatímco komunistické novináře druhá, poučovací vlna očisty příliš nezaskočila, mnozí nekomunisté, kteří dříve žádali radikální přístup, byli touto účelově vyvolanou vlnou sami smetení.

Z dnešního pohledu však můžeme konstatovat, že SČN ani v období od května 1945 do února 1948 očistu novinářských řad rozhodně neodbyl a ve srovnání s podobnými procesy v jiných evropských zemích, které se po válce nacházely v obdobné situaci, patřila očista mezi českými novináři k nejtvrdějším vůbec.

Celkový počet novinářů, kteří museli být prověřeni očištnou komisí, byl poměrně značný. Pokud měl Národní svaz novinářů těsně po svém založení v roce 1939 zhruba 1 000 členů, z nichž okupaci nepřežilo asi 120 členů Svazu a několik desítek dalších bylo vyloučeno bezprostředně po osvobození nebo si přihlášku do obnoveného Svazu nepodali, zbude nám ještě bezmála 800 osob, které očištná komise musela v co možná nejkratším čase prověřit.⁵¹ Není proto překvapením, že komise tento nápor nezvládala. I z tohoto důvodu byl počet jejích členů na ustavující schůzi přípravného výboru Svazu novinářů dne 19. června 1945 významně rozšířen o další novináře: Bohumila Milčana (Mühlsteina) a Lud'ka Stránského z Národního osvobození, Martina Doležala z Tiskového odboru ministerstva informací a osvěty, Josefa Rybáka z Rudého práva, Rudolfa Koláře

49 „Členové a hosté Presseklubu.“ Pp. 3 in *Svobodný zítřek*, 20. 2. 1947. SOPV – Svaz osvobozených politických vězňů (pozn. aut.).

50 Národním soudem bylo odsouzeno celkem 21 novinářů. Z celkového počtu odsouzených před Národním soudem tvořili novináři takřka celou jednu třetinu (Drtina 1947: 24–25).

51 Viz NA, fond ASYN, neutříděné materiály. Zieris, K., F. *Nedatovaný projev k 30 letům obnovení Svazu novinářů*, s. 11. Zieris uvádí, že zbývalo prověřit ještě 700 novinářů.

ze Svobodného slova, Karla Lukeše za zahraniční odboj a Josefa Linka za perzekvované novináře.⁵² Později pak (21. ledna 1946) byla komise rozšířena ještě o Vojtěcha Dolejšího, který si jmenování v podstatě vynutil svým článkem v Rudém právu z 20. ledna 1946, v němž kritizoval „liknavý a shovívavý“ přístup k očistě novinářského stavu: „Dosavadní postup vůči provinivším se novinářům je příliš váhavý a nejistý, je příliš mnoho různých ohledů a omluv. Tomu je nutno učinit již jednou konec a přitáhnout provinilce k plné zodpovědnosti za spáchané činy.“⁵³

Někteří členové širšího přípravného výboru SČN však s názorem Dolejšího nesouhlasili a po bouřlivé debatě bylo na schůzi výboru Dolejšímu „doporučeno, aby podobnými články nepodryval autoritu očistní komise Svazu, ježto to, co očistná komise probrala, má být v prvé řadě pro novináře závazné“.⁵⁴ Nicméně Dolejší byl ještě tentýž den do očistní komise jmenován a je jasné, že zde byl zastáncem toho nejostřejšího postupu.

Nejintenzivnější období práce očistní komise lze vymezit mezi květnem a zářím 1945. Již v polovině září 1945 Radim Foustka vyslovil v rámci schůze přípravného výboru názor, že činnost komise by mohla být do konce září uzavřena.⁵⁵ Komise však vzhledem k počtu stále nevyřešených případů pokračovala v práci i v dalších měsících. Počátkem prosince 1945 sice předseda přípravného výboru SČN Jaroslav Vozka vyslovil opětovně přesvědčení, že „činnost očistní komise je téměř skončena“,⁵⁶ nicméně i zde šlo spíše o přání a komise pokračovala v činnosti i v zimních měsících roku 1946. Počátkem února 1946 požádal Zemský odbor bezpečnosti (ZOB), aby mu byly předány veškeré materiály týkající se očisty a provinění českých novinářů, aby mohlo být rozhodnuto, zda mají být obviněné osoby souzeny podle tzv. malého retribučního dekretu.⁵⁷ Předseda Jaroslav Vozka tuto skutečnost oznámil 12. února členům užšího přípravného výboru SČN. Zároveň konstatoval, že tím činnost očistní komise končí a poděkoval členům za vykonanou práci.⁵⁸ Očistná komise se však, v neúplném složení, sešla ještě jednou, a to 19. února na schůzi s užším přípravným výborem SČN. Přítomni byli Jaroslav Vozka, Radim Foustka, Karel F. Zieris, Rudolf Kolář, Zdena Ančík, Vojtěch Dolejší, Martin Doležal a Petrovič. Zde bylo ještě projednáno několik případů spadajících před očistnou komisí. Jako nevinný byl shledán František Formánek, zamítnuta však byla žádost Jaroslava Kohlíka o prominutí dočasného vyloučení z novinářské činnosti. Řešen byl také případ Emila Synka. Zde se však komise nedobrala výsledku a bylo rozhodnuto, že případ bude předán ZOB v nedořešeném

52 Viz NA, fond ASYN, neutříděné materiály. Zieris, K., F. *Nedatovaný projev k 30 letům obnovení Svazu novinářů*, s. 13.

53 „Kdy dojde na protektorátní novináře?“ Pp. 2 in *Rudé právo*, 20. 1. 1946.

54 Viz NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi užšího přípravného výboru SČN z 21. 1. 1946*.

55 Viz NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi širšího přípravného výboru SČN z 14. 9. 1945*.

56 NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi širšího přípravného výboru SČN z 5. 12. 1945*.

57 Dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb. o některých proviněních proti národní cti zasáhl po osvobození široké vrstvy československého obyvatelstva a stal se normou, která byla často zneužívána k vyřizování účtů mezi politickými protivníky, ale i mezi obyčejnými lidmi. Šetření neprobíhalo před soudem, nýbrž před trestně nalézacími komisemi národních výborů. Před nimi stálo po válce také mnoho novinářů. Čelili zde jak obviněním vztahujícím se k jejich novinářské činnosti, tak i k činnosti jiné. Jmenujme například Antonína Ročka, Jiřího Pilaře, Otakara Leblocha či Vojtěcha Macha, kteří byli komisemi vyšetřováni a zbaveni obvinění. Někdy se přitom před komisí dostaly i osoby, které v novém režimu žily z pověsti odbojáře a zastávaly v novinářské hierarchii vysoké postavení. Uvedme například šéfredaktora odborářského deníku *Práce* Jiřího Sílu, jehož trestní řízení bylo zastaveno až v září 1947. Na rozdíl od jiných případů však Svaz neviděl v trestním řízení proti Sílovi žádný problém.

58 Viz NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi užšího přípravného výboru SČN z 12. 2. 1946*.

stavu. Dále se komise usnesla, že Kolář a Zieris budou zasedat v přijímací komisi, aby se při přijímání nových členů zajistila kontinuita zásad uplatňovaných v rámci očisty.

5. března 1946 tak Svaz českých novinářů předal všechny spisy týkající se očisty ZOB.⁵⁹ Svaz již dříve rozhodl o tom, že po skončení očisty předá veškerý shromážděný usvědčující materiál týkající se vyloučených členů příslušným soudům a úřadům, takže žádost ZOB se v podstatě shodovala se záměry Svazu.⁶⁰ Ze zhruba 800 novinářů, kteří přežili válku a jichž se mohla očista týkat, bylo podle K. F. Zierise očistnou komisí prověřeno zhruba 400 osob.⁶¹ V literatuře a dobových pramenech se přitom uvádí, že vyloučením ze Svazu bylo do února 1946 potrestáno celkem 86 novinářů (Dolejší 1960: 400–401).

Po předání materiálů ZOB byla tedy činnost očistné komise fakticky ukončena. Svaz si však na ZOB vymínil její možné obnovení v případě, kdyby se „po skončení tohoto řízení ukázalo, že v některých případech, kdy byli obvinění novináři z hlediska dekretu o národní cti osvobozeni, je ještě nutno zvláště zjišťovat, zda se nedopustili činů zavržitelných speciálně z hlediska cti novinářského stavu“ (Z historie novinářské organizace 1987: 74–75). ZOB také přislíbila, že bude případy novinářů vyřizovat v součinnosti se Svazem.⁶²

Veřejnost byla o výsledcích práce očistné komise informována v tisku bezprostředně po odevzdání materiálů ZOB: „Komise pro očistu novinářského stavu skončila svou činností. Odevzdala Národnímu soudu 51 novinářů, vyloučila ze Svazu dalších 35, zakázala činnost 42 a pokutovala 58 novinářů.“⁶³

Tvrdost, s jakou očistný proces v rámci svazu novinářů probíhal, zřejmě řadu původních členů staré organizace odradila. Tito lidé raději vzali svou přihlášku zpět a vědomě se tak vzdali další možné novinářské kariéry, než aby riskovali prověřování své činnosti za protektorátu: „34 novináři vzali během vyšetřování přihlášku zpět a jejich případy jsou nyní rovněž oznámeny ZOB. 22 případů nemohlo být dodnes skončeno a byly ZOB odevzdány jako nevyřešeny.“⁶⁴

Na druhou stranu někteří novináři, kteří byli očistnou komisí odsouzeni, její rozhodnutí nerespektovali a i nadále vykonávali povolání v médiích. O těchto případech se Svaz dozvídal zpětně buď z udání, nebo z dotazů zaměstnavatelů, kteří si tak zjišťovali bezúhonnost svých zaměstnanců. V říjnu 1945 se tak například přípravný výbor SČN zabýval případem Augustina Mencáka, bývalého redaktora agrárního Venkova, který byl očistnou komisí doživotně vyloučen ze Svazu, a tedy i z výkonu novinářského povolání. Svaz však získal

59 Viz NA, fond: ASYN, karton 167, složka: *Očistná komise po r. 1945, oznámení Svazu českých novinářů Zemskému odboru bezpečnosti ze dne 5. 3. 1946.*

60 Viz NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi širšího přípravného výboru SČN z 17. 1. 1946.* Návrh na předání materiálů z očisty úřadům k dalšímu využití inicioval Rudolf Kolář.

61 Viz NA, fond ASYN, neutříděné materiály. Zieris, K., F. *Nedatovaný projev k 30 letům obnovení Svazu novinářů*, s. 18.

62 Viz NA, karton 166. *Zápis o schůzi předsednictva SČN z 3. 4. 1946.*

63 „Očista novinářského stavu“ Pp. 2 in *Svobodné noviny*, 7. 3. 1946. Zprávy o práci očistné komise se však v denním tisku objevovaly již dříve. Viz např. „Očista novinářského stavu pokračuje.“ In *Svobodné slovo*, 24. 5. 1945. Zde je nutné dodat, že seznamy potrestaných novinářů, které se mi podařilo získat z archivu Syndikátu č. novinářů (v současnosti je součástí fondů NA – Národního archivu v Praze) a z fondu Ministerstva informací (taktéž umístěn v NA), s čísly uváděnými v tisku, literatuře a v dokumentech Svazu českých novinářů nesouhlasí. Protože se mi nikde nepodařilo najít dokument, který by obsahoval jak počty potrestaných novinářů, tak jejich jmenovitý seznam, sestavil jsem výše uvedené seznamy na základě mně dostupných pramenů. Dolejší (Dolejší 1960: 400–401) sice ve své knize uvádí seznam novinářů, jejichž vyloučení bylo publikováno v denním tisku, chybí zde však řada jmen, která jsou uvedena v mnou zkoumaných seznamech, a proto se domnívám, že i tento výčet je neúplný.

64 *Rudé právo*, 6. 3. 1946.

informace o tom, že Mencák pracuje i nadále jako novinář v agentuře United Press, ačkoliv Svazu oznámil, že bude pracovat pro jednoho advokáta, a žádal, aby jeho činnost za války nebyla novému zaměstnavateli sdělována.⁶⁵ Svaz intervenoval u United Press a Mencák byl ze zaměstnání propuštěn.⁶⁶ Někteří staří novináři se zase nedokázali smířit s faktem, že již nemohou vykonávat povolání, které pro ně mnohdy znamenalo celý život, a všemožně se snažili, aby mohli být opět v novinách. Smutný byl v tomto směru například případ dlouholetého redaktora Národní politiky, literárního kritika a spisovatele Františka Sekaniny, který byl očistnou komisí vyloučen z novinářského stavu a dokonce strávil určitý čas ve vazbě. Tento již sedmdesátiletý doyen české literární kritiky, který kvůli vyloučení ztratil též nárok na penzi z novinářského pojištění, žádal v únoru 1946 přípravný výbor SČN, zda by ho nemohl umístit do nějaké redakce, kde by mohl zdarma vykonávat novinářské povolání. Jeho žádost však byla zamítnuta s tím, že již není členem Svazu a jako takový nemůže práci v novinách vykonávat.⁶⁷

Vliv rozhodnutí očistné komise na životy postižených novinářů byl poměrně značný. Zaměstnavatelé se zpravidla sami zajímali o to, jak dopadla očista jejich zaměstnanců, a většina z velkých vydavatelstev se řídila podle doporučení Svazu, který je informoval v tom smyslu, že vyloučení novináři pozbyli „[...] schopnost vykonávat nadále novinářské povolání, a to z vlastního zavinění, takže je zde důvod k okamžitému rozvázání služebního poměru“.⁶⁸ Postižení tak museli často hledat zaměstnání v oblastech, které pro ně byly neznámé, navíc jim zanikl nárok na vyplácení penze z novinářského pojištění a někteří přišli dokonce o střechu nad hlavou, protože bydleli v takzvaných novinářských bytech, na které však se svým vyloučením ztratili nárok.

Stejně jako v případě soudní retribuce byla i očista v rámci novinářské organizace poznamenána politickými tlaky. Vedení nové stavovské novinářské organizace bylo už od počátku orientováno výrazně levicově a to samé lze říci i o očistné komisi, která byla složená převážně z příslušníků KSČ či z jejich otevřených či skrytých sympatizantů. Komunistický tisk byl zastaven již za druhé republiky, komunisté (bolševici) byli společně se Židy hlavními nepřáteli říše, a tak až na výjimky⁶⁹ většina radikálně levicově smýšlejících redaktorů v protektorátním tisku samozřejmě nepůsobila, a nemohla se tudíž zkompromitovat aktivistickou činností. Proto také komunisté mohli bez velkého rizika požadovat co nejrazantnější postup, který by jim umožnil zbavit se potencionálních politických odpůrců: „Byli to především komunističtí novináři, konkrétně Vojtěch Dolejší, kteří prosazovali nekompromisní stanovisko a odmítali návrhy na ‚blahovolný‘ přístup ke zkompromitovaným novinářům.“ (Z historie novinářské organizace 1987: 74–75).

I když očistnou komisí nelze vinit z přemíry tolerance, v komunistickém tisku se přesto čas od času objevovaly výpady proti novinářům, kteří sice byli komisí shledáni nevinnými, ale v očích některých komunistických redaktorů nikoliv. Roli zde přitom mohly hrát jak stranické zájmy, tak prosté osobní antipatie a snaha skandalizovat nepřítele v očích veřejnosti.

65 Viz NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi užšího předsednictva SČN z 5. 10. 1945.*

66 Viz NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi užšího předsednictva SČN z 11. 10. 1945.*

67 Viz NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi užšího přípravného výboru SČN z 12. 2. 1946.*

68 NA, fond ASYN, karton 170. *Odpověď SČN na dotaz vydavatelství Melantrich ohledně očisty jejich redaktorů z 23. 10. 1945.* Dále viz např. NA, fond ASYN, karton 170. *Odpověď SČN na dotaz vydavatelství Svoboda ohledně očisty jejich redaktorů z 12. 11. 1945.* NA, fond ASYN, karton 170. *Odpověď SČN na dotaz vydavatelství Práce ohledně očisty jejich redaktorů z 28. 12. 1945.*

69 Např. v deníku *Národní práce* působilo za protektorátu několik levicově smýšlejících literátů a žurnalistů (Rybák, Síla, Piša).

Redaktor krajské redakce *Rudého práva* pro severovýchodní Čechy Petr Pech kupříkladu vedl takovouto „křížáckou“ kampaň proti bývalému redaktorovi *Královohradeckého kraje* Lubomíru Kocourkovi, který byl očistnou komisí opakovaně shledán nevinným a po válce navíc novinářské povolání nevykonával. Pech přesto žádal, aby byl Kocourek postaven před Národní soud (!). Tímto postupem však v podstatě podryval autoritu rozhodnutí očistné komise SČN. Vedení SČN proto žádalo, aby Rudé právo uveřejnilo, že Kocourek nebyl očistnou komisí Svazu shledán vinným a může tedy nadále pracovat jako novinář. Napadání však pokračovalo i nadále a zástupce šéfredaktora Rudého práva a člen očistné komise Vojtěch Dolejší musel nakonec předsednictvu SČN závazně slíbit, že se o věc osobně postará, a že napadání Kocourka se již nebude opakovat.⁷⁰

O podobě postupu proti lidem z vlastních řad přitom mohly oficiálně rozhodovat jednotlivé kulturní organizace samy, jejich očistné komise byly pouze vnitřní záležitostí, nikoliv veřejnoprávní soudní instancí. Zajímavé je například srovnání přístupu komise novinářské s činností očistné komise *Syndikátu českých spisovatelů*, v jejímž čele stála jedna z předních osob domácího nekomunistického odboje – Václav Černý. Vzhledem k tradiční provázanosti obou profesí byla mezi členy Syndikátu také řada členů novinářské organizace. Spisovatelé do 23. ledna 1946 vyloučili ze Syndikátu pouze 8 osob (byli mezi nimi i spisovatelé, kteří byli zároveň vyloučeni z novinářské organizace: A. J. Kožíšek, J. Grmela, V. Rozner). Jedna z hlavních direktiv, kterou se spisovatelská komise řídila, přitom zněla: „[...] provinilé spisovatele veřejné moci neodevzdáváme, státní soudy na ně neupozorňujeme, s trestními orgány státu vůbec nemáme styků, jsme výhradně vnitřním zařízením spisovatelské obce [...]“ (Černý 1992: 57). Očistné komise těchto dvou organizací si navzájem zasílaly výsledky své činnosti, protože povolání novináře a spisovatele se u mnoha osob prolínalo.⁷¹ „Spisovatelskou shovívavostí“ se však novinářská očista rozhodně nevyznačovala. Ba právě naopak. Informace shromážděné novinářskou očistnou komisí tvořily často zásadní součást důkazního materiálu proti novinářům, kteří byli po válce souzeni lidovými soudy. Na rozdíl od Syndikátu spisovatelů novinářská organizace s „trestními orgány státu“ aktivně spolupracovala a na mnoho svých členů aktivně upozorňovala. Jak jsme již uvedli, Svaz českých novinářů předal lidovým soudům k potrestání několik desítek osob a všechny spisy týkající se očisty byly po jejím skončení ještě předány k prověření orgánům ministerstva vnitra (ZOB). Nelze se tedy divit tomu, že řada novinářů, kteří byli zároveň členy spisovatelské obce, si raději nejdříve vyřídila svůj případ před komisí spisovatelskou. Za příklad může sloužit například básník a literární kritik A. M. Piša, na jehož případ později vzpomínal i Václav Černý: „[...] 24. července mi poslal obšírnou soukromou epištolu A. M. Piša s dlouhým vyličením toho, co mu bylo lze za německé okupace vytykat a čím to omlouval, a žádal mne za urychlené projednání svého případu v komisi Syndikátu, měl totiž ještě další řízení, jako redaktor denního listu (Národní práce – pozn. aut.), v očistné komisi novinářské, kde šel strach hlavně ze Zdeny Ančíka, a doufal tam zdárně vyváznout, předložil-li již vyřízenou exkulpaci spisovatelskou.“ (Černý 1992: 58).

Ačkoliv proti rozhodnutí novinářské očistné komise původně nebyl plánován žádný opravný prostředek, nakonec si jej situace vynutila. Podle tehdejšího tajemníka Svazu a člena očistné komise Karla F. Zierise došlo s konsolidací společenských poměrů

70 Viz NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o společné schůzi očistné komise s užším přípravným výborem SČN z 19. 2. 1946*. Dále viz NA, fond ASYN, karton 170. *Dopis SČN redakci Rudého práva z 1. 12. 1945*. Pikantní je v tomto směru skutečnost, že sám Dolejší byl již dříve členy přípravného výboru kritizován za svůj článek v Rudém právu, který činnost očistné komise kritizoval jako liknavou (viz pozn. 51).

71 Viz NA, fond: ASYN, karton 167, složka č. 4. *Dopis Syndikátu č. spisovatelů Svazu č. novinářů z 21. 1. 1946*.

a s pohasínáním revolučního radikalismu k tomu, že očištné komisi začal být vytýkán příliš přísný postup, který nekorespondoval s průběhem očisty v jiných organizacích (viz např. zmiňovaný Syndikát českých spisovatelů). Zieris také obvinil některé „buržoazní“ listy (tedy listy nekomunistických stran) z toho, že z nedostatku kvalifikovaných redaktorů umožňovaly ve svých redakcích pracovat i těm novinářům, kterým byla očištnou komisí novinářská činnost zakázána.⁷² Právě tito novináři se pak podle Zierise měli začít domáhat revize svých případů.⁷³ Očištná komise však nemohla tato odvolání řešit, protože musela pokračovat v prověrce novinářů, jejichž případy se ještě nezabývala. Řada z těchto „neočišťených“ novinářů, kteří tedy nebyli členy nového Svazu, navíc nadále psala do novin bez potvrzení očištné komise SČN, ať už pod vlastním jménem, nebo pod pseudonymem. Většinou tak samozřejmě tito novináři činili z důvodů ryze existenčních, neboť nemohli bez zaměstnání čekat, až očištná komise jejich případ vyřeší. Patřil mezi ně například Emil Synek, jemuž měl přípravný výbor SČN v říjnu 1945 oznámit, aby nepsal do novin ani pod pseudonymem.⁷⁴ Byl také upozorněn časopis TEP, který Synkovy články otiskoval, aby tak již nadále nečinil.⁷⁵

Byli zde však i novináři, kteří do stanoveného termínu 30. června 1945 (viz výše) přihlášku do SČN vůbec nepodali, neboť se prověřování své činnosti chtěli raději vyhnout. Někteří členové přípravného výboru ovšem neholdali tento stav tolerovat. Počátkem října 1945 člen výboru Jan Holeček požadoval, aby proti těmto neočišťeným novinářům bylo zakročeno přímo u jejich zaměstnavatelů a aby měl napříště každý novinář v redakci povinnost vykázat se svému nadřízenému očištným archem. Pokud by tak neučinil, neměly být jeho články přijímány. S postupem vydavatelství vůči novinářům, kteří byli očištnou komisí vyloučeni, se však začaly množit případy, kdy novináři podávali žaloby na své zaměstnavatele s tím, že byli propuštěni nezákonně. Soudy, které se těmito případy zabývaly, pak zřejmě často nerespektovaly rozhodnutí očištné komise, protože dost dobře neuměly určit její právní postavení. Toto přehlížení rozhodnutí očištné komise samozřejmě členům přípravného výboru SČN vadilo. Předseda Vozka si v této souvislosti stěžoval, „že soudy nechápou politický dosah rozhodnutí komise“.⁷⁶

Řada postižených novinářů si také stěžovala přímo na rozhodnutí očištné komise. Proto byla na návrh předsednictva Svazu při ministerstvu informací zřízena od 1. února 1946 odvolací komise pro očistu novinářského stavu jakožto odvolací instance vůči rozhodnutí očištné komise SČN.⁷⁷ Složení komise stanovil ministr informací Václav Kopecký ze zástupců ministerstva informací (Vladimír Procházka), ministerstva vnitra (Jindřich (Gríša) Spurný), novinářů zahraničního odboje (I. Jelínek) a domácího odboje (Lumír Čivrný, později nahrazen Františkem Melounem) a perzekvovaných novinářů (Otakar Wünsch). Do jejího čela byl postaven předseda Vladimír Procházka (Křivánková – Vatrál 1989: 49). Již

72 Vedení Svazu se těmito případy vcelku pravidelně zabývalo a vždy důrazně vytýkalo redakcím, že tyto osoby zaměstnávat nelze a že tím přestupují zákon. V říjnu to byl například případ Karla Režného, který se uchýlil v redakci listu Hlas v Ostravě. Viz NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi předsednictva Svazu českých novinářů z 13. 10. 1947.*

73 Viz NA, fond ASYN, neutříděné materiály. Zieris, K., F. *Nedatovaný projev k 30 letům obnovení Svazu novinářů*, s. 14.

74 Viz NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi užšího předsednictva SČN z 5. 10. 1945.*

75 Viz NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi užšího předsednictva SČN z 11. 10. 1945.*

76 NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi širšího přípravného výboru SČN z 17. 1. 1946.*

77 Viz např. NA, fond: ASYN, karton 167, složka: *Korespondence s vyšetřujícím soudcem pro národního prokurátora, oznámení Odvolací komise pro očistu novinářského stavu Svazu českých novinářů z 21. 2. 1946.*

ze složení komise⁷⁸ však bylo zřejmé, že kdo nedisponoval podporou komunistické strany či přímo ministerstva informací, neměl ani u této instance příliš nadějí na úspěch. Ná-
městek ministra informací Čivrný a Spurný z ministerstva vnitra byli členové KSČ, stej-
ně tak přednosta I. odboru Ministerstva informací Vladimír Procházka. Otakar Wunsch
sice politicky příslušel k národním socialistům, v rámci své funkce šefa tisku komunisty
ovládané *Ústřední rady odborů* (ÚRO) však komunistům spíše stranil než naopak. Jedi-
ný, kdo neměl ke komunistům vysloveně přátelské vazby, byl tak zástupce londýnského
novinářského exilu, redaktor československého vysílání BBC, básník Ivan Jelínek, kte-
rý byl ovšem taktéž zaměstnancem ministerstva informací. Zřízení odvolací komise však
bylo spíše jen gestem ze strany ministerstva informací. Fakticky totiž fungovala pouhých
čtrnáct dní a stihla tak projednat jen zlomek předložených případů.⁷⁹ V polovině úno-
ra 1946 byla činnost odvolací komise zastavena v souvislosti s výše zmíněnou žádostí
ZOB o předání veškerých materiálů týkajících se očisty novinářů a měla být obnovena
až v době, kdy ZOB vyšetřování ukončí a rozhodne, které případy budou souzeny lido-
vými soudy dle tzv. velkého retribučního dekretu nebo trestními komisemi Národních vý-
borů dle dekretu o národní cti (tzv. malý retribuční dekret). Odvolací komise ministerstva
informací si však v těchto případech vymínila, že pokud budou obvinění novináři z hledis-
ka dekretu o národní cti osvobozeni, obnoví odvolací komise – bude-li k tomu ministrem
informací vyzvána a pokud k tomu dá SČN podnět – svou činnost, aby tyto případy opět
prověřila, zda se dotyční nedopustili činů, které by byly nepřijatelné z hlediska novinář-
ské cti.⁸⁰ Ačkoliv SČN prohlásil po předání (5. 3. 1946) veškerých materiálů týkajících
se provinění novinářů ZOB práci očistné komise za ukončenou,⁸¹ nelze to chápat tak, že
skončila i novinářská očista. Toto téma se v té či oné podobě objevovalo v agendě Svazu
i nadále. Počátkem dubna 1946 například nově zvolené předsednictvo Svazu zřídilo
z bývalých členů očistné komise novou komisi, která měla shromáždit materiál o novi-
nářích, kteří sice byli ze Svazu vyloučení, ale neprošli řádným řízením před očistnou

78 JUDr. Vladimír Procházka – po válce v čele ČTK; Jindřich Spurný – za války spolu s V. Noskem jeden z vedoucích komunistických činitelů v londýnské emigraci; O. Wunsch – po válce šéfredaktor tisku Ústředí revolučních odborů (ÚRO) a předseda Svazu českých novinářů; Lumír Čivrný – novinář, spisovatel, náměstek Václava Kopeckého na ministerstvu informací, předseda tiskové komise České národní rady.

79 Odvolací komise projednávala např. případy A. Mencáka (potvrzen trest vyloučení z novinářské organizace), V. Mussika (trest vyloučení z novinářské organizace byl změněn na tříletou distanc), B. Pangráce (potvrzen trest vyloučení z novinářské organizace), K. A. Švihy (zrušen trest vyloučení z novinářské organizace), R. Fejfušy (trest vyloučení z novinářské organizace byl změněn na pětiletou distanc) a V. Hrnčíře (zrušen trest vyloučení z novinářské organizace). Vladimír Hrnčír následně po své rehabilitaci podal opět přihlášku do SČN, její projednávání však probíhalo velmi dlouho a Hrnčír tak stále nemohl vykonávat novinářské povolání. Námitky proti jeho přijetí měla zřejmě především brněnská odbočka SČN, kde Hrnčír za války působil v redakci Lidových novin. Na schůzi 27. 1. 1947 se předsednictvo SČN Hrnčířovým případem opět zabývalo a usneslo se oznámit brněnské odbočce, aby urychleně objasnila své námitky vůči Hrnčířovi, dále aby bylo zjištěno, zda není Hrnčír vyšetřován v rámci tzv. velkého či malého retribučního dekretu a v jakém stavu se případné vyšetřování nachází. Hrnčír skutečně byl v Brně vyšetřován na základě tzv. malého retribučního dekretu, takže vedení SČN nechtělo o jeho přijetí rozhodnout do doby, než bude jeho případ vyřízen. Toto rozhodnutí pak SČN v únoru 1947 Hrnčířovi oznámil. Hrnčír tak od května 1945 stále nezískal členství v SČN, a nemohl tudíž vykonávat novinářské povolání. Viz NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis ze schůze předsednictva SČN z 27. 1. 1947.* NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis ze schůze předsednictva SČN z 10. 2. 1947.*

80 Viz NA, fond ASYN, neutříděné materiály. *Dopis odvolací komise pro očistu novinářského stavu adresovaný Svazu českých novinářů ze dne 21. 2. 1945.*

81 SČN předal ZOB nejen materiály očistné a odvolací komise, ale též materiály o činnosti novinářů, které získala odvolací komise dodatečně od oddělení pro přípravu materiálu pro Národní soud při ministerstvu informací. Viz NA, fond ASYN, neutříděné materiály. *Dopis odvolací komise pro očistu novinářského stavu adresovaný Svazu českých novinářů ze dne 21. 2. 1945.*

komisí.⁸² To se týkalo například osob, které byly vyloučeny bezprostředně po osvobození pouze na základě soupisu, který v květnových dnech vypracoval tajemník NSN Karel Zieris, a dále některých osob, které byly vyloučeny v první vlně očisty pouze na základě článků, které psaly za okupace, aniž by postižení dostali šanci svou činnost obhájit. Příkladem nám může být případ Jiřího Kutvirta. Ten byl za okupace redaktorem *Moravskoslezského deníku*, do něhož psal i články poplatné tehdejšímu režimu. Na jejich základě byl pak Svazem bezprostředně po osvobození doživotně vyloučen, aniž by byl přizván k jednání před očistnou komisí. Teprve po dvou a půl letech vedení Svazu uznalo, že Kutvirt za okupace vyvíjel odbojovou činnost a původní rozhodnutí se chystal přehodnotit.⁸³ Únor 1948 však Kutvirtovy naděje na opětovné zapojení do novinářského života definitivně pohřbil.

Na Svaz se také stále obraceli novináři, kteří byli očistnou komisí vyloučeni a podali si proti tomuto verdiktu odvolání u odvolací komise při ministerstvu informací. Jak jsme však uvedli výše, odvolací komise projednala jen minimum případů a svou činnost v polovině února 1946 zastavila. Novináři, kteří si podali odvolání, byli sice ministerstvem informací o této skutečnosti informováni, někteří se však s tímto faktem nehodlali smířit a žádali po Svazu, aby jejich odvolání vyřídil.⁸⁴ Množily se také případy, kdy nejrůznější instituce, které v období okupace vydávaly nějakou periodickou tiskovinu, oslovovaly Svaz s žádostí o posouzení činnosti některého z jejich zaměstnanců v době okupace. Na Svaz se také obraceli nejrůznější jednotlivci i instituce s podezřeními na mravně závadné chování některého z členů SČN v době okupace.⁸⁵ Některé z případů, které již dříve řešila očistná komise, se také dostávaly před nově ustavenou disciplinární komisí Svazu (ustavena na valné hromadě Svazu 17. března 1946), přičemž již koncem dubna 1946 bylo konstatováno, že disciplinární komise se s některými rozhodnutími očistné komise neztotožňuje.⁸⁶ Koncem léta 1946 zřejmě vedení SČN již dosti nutně potřebovalo vědět, jak pokračuje prošetřování některých novinářů na základě materiálů odevzdaných ZOB, neboť řadě novinářů komplikovala neuzavřenost jejich případů situaci v zaměstnání a dotazovali se v této věci také vedení SČN. To proto pověřilo K. F. Zierise, „aby [...] po svém návratu ihned se přesvědčil u ZOB a okres. očistné kom. nár. výboru, v jakém stavu je řízení proti těm novinářům,

82 Viz NA, karton 166. *Zápis o schůzi předsednictva SČN z 3. 4. 1946.*

83 Viz NA, karton 166. *Zápis o schůzi předsednictva SČN z 15. 12. 1947.*

84 V květnu 1946 tak například žádal o rychlé vyřízení svého odvolání a následnou satisfakci Viktor Hánek, bývalý redaktor deníků *Večer a Venkov*, který byl za svou novinářskou činnost během okupace potrestán doživotním vyloučením ze Svazu. Vedení Svazu však zaslalo Hánkovi odpověď v tom smyslu, že „jeho spis byl předložen ZOBu, takže my nemáme teď možnost zasahovati do jeho projednání“. NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi předsednictva SČN z 28. 5. 1946.*

85 Za příklad tohoto postupu lze uvést např. případ člena SČN Jaroslava Brože. Skutečnost, že Brož pracuje i po osvobození v novinách, dráždila především Svaz osvobozených politických vězňů (SOPV), který již koncem roku 1945 žádal, aby SČN Brožovu osobu prošetřil, neboť bylo podezření na jeho mravně závadné chování v době okupace. Postup SČN v této věci však zřejmě SOPV neuspokojoval a případ byl ještě několikrát urgován. 9. ledna 1947 zaslal SČN SOPV oznámení, že neshledal důvod, proč by mělo být rozhodnutí očistné komise v Brožově případě změněno. 27. 1. 1947 se však na schůzi předsednictva SČN dostavil také zástupce SOPV Václav Schwarz, který namítl, že „Brož bude pravděpodobně odsouzen podle retribučního dekretu (tzv. malého dekretu – JC), protože má za sebou přes 2.000 závadných článků, noticek a úvah, které vyšly v době války v různých časopisech“. Předsednictvo SČN se po následné debatě rozhodlo, že se, vzhledem k neukončenému projednávání Brožova případu před nalézací komisí pražského magistrátu, nebude věci dále zabývat a rozhodnutí o případném Brožově vyloučení postoupí disciplinární komisí SČN. Viz. NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi předsednictva SČN z 6. 12. 1946.* NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi předsednictva SČN z 27. 1. 1946.*

86 Viz NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi předsednictva SČN z 25. 4. 1946.*

jejichž spisy byly očištnou komisí SČN odevzdány k přezkoumání“.⁸⁷ Z dalších zápisů z jednání vedení SČN ovšem vyplývá, že jednání se ZOB bylo zřejmě dosti obtížné, protože ZOB prosby Svazu ignoroval. O navrácení materiálů žádal Svaz opakovaně, nicméně vráceny mu zřejmě už nebyly.⁸⁸ O tom, proč ZOB materiály vrátit nechtěl, se lze jen dohadovat. Pravděpodobné však je, že pro ministerstvo vnitra ovládané komunistickou stranou představovaly materiály z očišty cenný zdroj informací, který mohlo využít v boji proti svým politickým protivníkům.

Vyřízení všech záležitostí, které ještě souvisely s očištou, navíc komplikovala narůstající dysfunkčnost disciplinární komise SČN. Zřejmě i z tohoto důvodu předsednictvo Svazu v prosinci 1946 rozhodlo, že „na příště bude samo rozhodovati o očištných věcech v tom rozsahu, jako rozhodovala dříve komise pro očištu novinářského stavu“.⁸⁹

Zaslepenost, která často provázela posuzování viny či nevinu (v řadě případů šlo spíše o pomstu než o spravedlivý soud) novinářů před očištnou komisí i před lidovými soudy, lze závěrem prezentovat na dvou zcela odlišných případech, do nichž se však velmi silně promítly vyhocené poválečné nálady určité části české společnosti. První případ se týkal novinářů Václava Jiřiny a Františka Černovského. Proti osobě Václava Jiřiny nevznela očištná komise Svazu žádných námitek. Černovský sice potrestán byl, ale jen formou nejmírnější, tedy vyloučením z novinářské činnosti na dobu určitou. Oba novináři však byli voláni jako svědci k soudnímu řízení s jinými novináři. Jiřina svědčil v případě bývalého šéfredaktora *Národní politiky* a Zteče Václava Crhy, František Černovský byl zase svědkem v procesu s redaktorem *Venkova* Čenkem Ježkem. Protože však oba svými výpověďmi obžalovaným nepřitížili, ale spíše naopak, byli oba postiženi v rámci svých redakcí. Jiřina byl *Lidovou demokracií* odeslán až do „vyšetření případu“ na dovolenou,⁹⁰ Černovský byl pak v *Právu lidu* poslán na dovolenou trvalou. Vedení SČN, které mělo, jakožto odborová organizace, pracovní zájmy svých členů spíše hájit, v obou případech vyslovilo redakcím poděkování za „okamžitý zákrok“.⁹¹

Ilustrací doby je taktéž případ druhý, který sice přímo nesouvisí s očištou novinářského stavu, ale vypovídá mnohé o náladách, které v té době ovládaly pokud ne celý SČN, tak alespoň jeho vedení. Jedná se o zákrok Svazu ve věci zaměstnávání občanů německé národnosti v administraci kulturního týdeníku *Umělec*, který vedl hudební skladatel Zábaj Bláha-Mikeš: „Svaz českých novinářů zjistil, že Vaše redakce a administrace zaměstnává dvě německé příslušnice, a to Bohumilu Wolfovou a Vlastu Schmiedovou /první Němka po otci, druhá žádala dobrovolně o německou příslušnost, aby si mohla vzít německého vojáka/. Obě byly celou válku vedeny jako německé příslušnice, požívaly německých výhod a důvěry a je tudíž nemyslitelné, aby mohly dnes požívat důvěry české redakce kulturního týdeníku. Je naprosto nepřipustné, aby kterákoliv česká redakce zaměstnávala německé příslušnice /třebaže si obě po revoluci zažádaly o československou příslušnost/ a žádáme vás proto, abyste ve vlastním zájmu zjednali rychlou nápravu,

87 NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi předsednictva SČN z 19. 8. 1946.*

88 Viz NA, karton 166. *Zápis o schůzi předsednictva SČN z 15. 9. 1947.*

89 NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi předsednictva SČN z 6. 12. 1946.* Skutečnost, že disciplinární komise nevyvíjí dostatečnou činnost, byla kritizována i v následujících měsících. Viz např. NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi předsednictva Svazu českých novinářů z 27. 10. 1947.*

90 Viz NA, fond ASYN, karton 170. *Oznámení závodní rady Lidové demokracie o udělení důtky dr. Václavu Jiřinovi za svědeckví v procesu s Václavem Crhou z 2. 4. 1946.* Podle Svobodného slova líčil Jiřina Crhu před soudem „jako milého a čestného člověka, který prý psal mezi řádky a posiloval tak národní vědomí našeho lidu“. „Dnes rozsudek nad Crhou.“ Pp. 2 in *Svobodné slovo*, 30. 3. 1946.

91 Viz NA, fond ASYN, karton 166. *Zápis o schůzi předsednictva SČN z 3. 4. 1946.*

neboť je vám jistě dobře známo, jak přísně je a bude střežen čistý štít novinářského stavu [...]. Dále vám oznamujeme, že žádost Vašeho zaměstnance V. Špáňhela o přijetí do Svazu českých novinářů byla zamítnuta, protože jmenovaný se miní oženit s německou příslušnicí Vlastou Schmiedovou, která za protektorátu dobrovolně žádala o německou příslušnost.⁹²

Pomineme-li skutečnost, že Svaz, který se o tomto případě pravděpodobně dozvěděl na základě udání, neměl jakožto odborová organizace hájící zájmy novinářů v podstatě žádnou pravomoc zasahovat do personálního složení nenovinářské části vydavatelství periodického tisku, zaujme nás především tón dopisu, který si nic nezadá s výhrůžkami německých úřadů podnikům, které za protektorátu zaměstnávaly „rasově nevyhovující“ osoby. V případě diskriminace novináře, který pomýšlel na sňatek se ženou německé národnosti, snad opatření okupantů ještě překračuje. Nicméně bylo by jistě iluzí tvrdit, že v poválečné době naplněné nenávistí vůči všemu německému bylo jednání Svazu něčím výjimečným. Nenávistné výstupy obyvatel a persekuce Čechů, kteří za okupace z nějakého důvodu přijali německé občanství, byly po osvobození na denním pořádku a korespondovaly s náladou národa, který musel po šest let snášet nadvládu a ústrky ze strany německých okupantů (Ptáčková – Čech 2006: 351–364).

5. Podoby trestání novinářské kolaborace v dalších evropských zemích

Problém trestání mediálních profesionálů, kteří v průběhu války spolupracovali s nacisty, samozřejmě neřešilo pouze Československo, ale i další země okupované nacistickým Německem. Pro srovnání zde uvádím příklad Nizozemí a Francie. Tyto země nám totiž mohou dát určitý srovnávací rámec pro posouzení procesu novinářské očisty v Československu.

V Nizozemí byli novináři trestáni tzv. *Komisi pro tiskovou očistu*, a to především vyloučením z profese na dobu určitou. Velmi zřídka však docházelo k jejich odsouzení před soudem. V těchto případech hrála zpravidla roli jiná provinění, která nesouvisela s publicistickou činností. K úzké skupině novinářů potrestaných *Zvláštními soudními dvory* v Haagu a Amsterdamu taktéž za svou novinářskou činnost patřili Tobie Goedewaagen, Arie Meijer-Schwencke, Willem Goedhuys, Meinoud Marinus Rost van Tonningen, Marius Adolf van Huut či Hermanus Anthoni Goedhart. Maximálním vyneseným trestem bylo odnětí svobody na 14 let, většina z odsouzených novinářů však byla již v roce 1952 v rámci všeobecné amnestie propuštěna na svobodu. Jediným novinářem, který byl v Nizozemí po válce odsouzen k trestu smrti za svou činnost v rámci pronacistické propagandy, byl Max Blokzijl (blíže viz Kolínková 2011).

Tvrdí přístup k novinářům spolupracujícím s Němci nalezneme ve Francii. Novinářská kolaborace zde byla vnímána jako obzvláště nebezpečná a podle toho se také s provinilci zacházelo. Podobně jako u nás také ve Francii probíhala očista po linii justice a navíc ještě po linii profesní. Jelikož působilo ve Francii po válce několik novinářských organizací, prováděla profesní očistu zvláštní komise při ministerstvu informací. Jednotlivé syndikáty sice v rámci svých řad taktéž posuzovaly činnost členů za války, tresty zde však byly spíše výjimkou. Řízené očistě předcházela ještě její „divoká“ fáze, kdy odboj už v průběhu války některé novináře za spolupráci s Němci popravil (např. šéfredaktora *Cri du peuple* Alberta Clémenta). Po osvobození bylo ze dvou až tří tisíc novinářů působících za války odsouzeno jen několik osob, tresty však byly v těchto případech poměrně vysoké. Zhruba desítkou předních novinářů-kolaborantů byla dokonce popravena (Henry

92 NA, fond ASYN, karton 170. *Dopis SČN redakci a administraci kulturního týdeníku Umělec.*

Béraud, Robert Brasillach,⁹³ Abel Lamy, Jean Breyer, Jean Luchaire, Paul Chack, Georges Suarez, Jean Hérold-Paquis, Paul Fardonnet), u několika dalších byly nejvyšší tresty změněny na doživotí (Beauplan, Cousteau, Rebatet, Maurras, Boissel). Dalších několik novinářů bylo odsouzeno na doživotí nebo k mnohaletým trestům nucených prací. Vcelku však lze říci, že justice soudila především šéfredaktory a další vysoce postavené novináře, kteří kromě psaní článků či vystupování v rozhlasu často vykonávali také jiné funkce, v nichž sloužili okupantům.

Profesní očista začala v létě 1944 a probíhala v několika fázích pod různými orgány. Teprve v březnu 1945 došlo ke sjednocení pod jednu jedinou *Komisi pro udělování novinářských licencí a profesní očistu* (*Commission de la carte en organisme d'épuration professionnelle*), která spadala pod tiskový úřad ministerstva informací. V ní byli zástupci kasačního soudu, novinářských organizací, odbojového tisku, vydavatelství a řadových novinářů. Tato komise prověřovala zájemce o práci v médiích a na základě posouzení činnosti za války udílela licence, bez nichž nemohli novináři pracovat. Během několika měsíců však komise obdržela na šest tisíc žádostí o prověření a její činnost tak byla do značné míry ochromena. Problémem byla také skutečnost, že základní materiál pro posuzování míry provinění novinářů, tedy jejich články z období války, často komise vůbec neměla k dispozici. Důležitými kritérii posuzování se tak stávaly: povaha novin, v nichž novinář působil, a jeho postavení v redakční hierarchii (11 % potrestaných byli šéfredaktoři, 27 % odpovědní redaktoři – *secrétaire de rédaction*), materiální prospěch (tj. zda se novinář díky spolupráci s Němci osobně obohatil), soukromé kontakty s nacisty a v neposlední řadě také novinářské cesty do Německa. Převážná většina potrestaných přitom pocházela z okupované zóny (77 %), novináři působící pod vichistickým režimem byli trestáni méně. Podobně jako u nás i ve Francii mohli být novináři v rámci profesní očisty doživotně zbaveni možnosti vykonávat své povolání, k tomuto trestu však nakonec komise v žádném z případů nesáhla. Nejvyšší udělená distanc byla dvacet let, 89 % distancovaných však dostalo trest maximálně do výše dvou let. Celkem bylo v rámci profesní očisty komisi potrestáno 687 novinářů (8,4 % ze všech žadatelů o novinářskou licenci), 73 % z nich se navíc později (především po všeobecné amnestii z roku 1953) vrátilo k novinářskému povolání, byť často v nižších redakčních pozicích (Delporte 199: 384–400).

6. Závěr

Proces trestání novinářů, kteří se během okupace provinili spoluprací s Němci nebo byli po válce z této spolupráce obviněni, významně zasáhl do rekonstrukce poválečného mediálního systému v Československu. Podobně jako například ve Francii i v Československu byla zrada ze strany novinářů vnímána jako obzvláště trestuhodná, neboť novináři byli v rámci poválečné koncepce médií veřejnosti i sami sobě představováni jakožto přední činitelé v budování nové společnosti. Nebylo proto žádoucí, aby byl tento stav jakkoliv kompromitován lidmi, kteří si za války zadali s okupační mocí. Tato teorie ovšem v praxi narážela na nejednoznačné vnímání hranic, které měly novinářskou kolaboraci vymezovat. Pomineme-li několik vedoucích redaktorů, kteří se za války zkompromitovali svým aktivním přístupem ke spolupráci s Němci a kteří byli potrestáni v rámci mimořádného lidového

93 Brasillach byl jedním z hlavních představitelů pařížské intelektuální kolaborace. Jakožto šéfredaktor listu *Je suis partout* plně podporoval nacistickou politiku a vyzýval k popravám levicových politiků i příslušníků hnutí odporu. Byl také jedním z mála zahraničních žurnalistů, kterým byla nacisty umožněna návštěva Katyně po nálezů hrobů polských důstojníků. Blíže viz Kaplan, A. Y. 2000. *The collaborator: the trial & execution of Robert Brasillach*. Chicago: University of Chicago Press.

soudnictví, tvořili převážnou část novinářských „kolaborantů“ lidé, kteří proněmecké články často psali z donucení a z obav o svou existenci. Veřejnost, zjitřená šesti lety okupace, během nichž mohla den co den číst novinové články konformní s okupanty, a pro niž tedy byly právě noviny jedním ze symbolů kolaborace, však neměla s těmito novináři příliš slítování, a neměli je ani novináři, kteří se po válce chopili úkolu zbavit svůj stav stigmatu okupace. Profesní očista mezi českými novináři byla velmi tvrdá, a to i v porovnání s jinými evropskými zeměmi. Na rozdíl od západních zemí navíc potrestání novináři kvůli pozdějšímu politickému vývoji často ztratili možnost se ke své profesi v plné míře vrátit.

Neopomenutelnou součástí očisty je i její politický aspekt. Z hlediska vývoje společnosti v únorových dnech roku 1948 a v letech následujících se jako zásadní jeví zejména ideová i personální provázanost jednotné novinářské organizace, již byla profesní očista svěřena, s ministerstvem informací ovládaným komunistickou stranou. Komunistická strana tak mohla proces trestání novinářů v rámci Svazu zneužívat k diskreditaci či odstranění potenciálních politických odpůrců a připravovat si tak půdu pro snadné ovládnutí médií jakožto klíčového prostředku pro ovlivňování veřejného mínění.

PhDr. Jan Cebe (1978) je pedagogem a vědeckým pracovníkem Katedry mediálních studií FSV UK. V rámci vědecké činnosti se orientuje zejména na dějiny českých médií v období let 1939–1948. E-mail: cebe@fsv.cuni.cz

Literatura

- Borák, M. 1998. *Spravedlnost podle dekretu*. Šenov u Ostravy: Tilia.
- Černý, V. 1992. *Paměti III. (1945–1972)*. Brno: Atlantis.
- Delporte, Ch.: 1999. *Les Journalistes en France (1880–1950)*. Paris: Seuil.
- Dolejší, V. 1960. *Noviny a novináři*. Praha: NPL.
- Drtina, P. 1945. *A nyní promluví Pavel Svatý*. Praha: Vladimír Žikeš.
- Drtina, P. 1947. *Na soudu národa*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti.
- Gregorovič, M. 1995. *Kapitoly o českém fašismu*. Praha: Lidové noviny.
- Jech, K. – Kaplan, K. 2002. *Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Brno: Doplněk.
- Kaplan, A. Y. 2000. *The collaborator: the trial & execution of Robert Brasillach*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kokoška, S. 2010. „Odboj, kolaborace, přizpůsobení... Několik poznámek k výzkumu české protektorátní společnosti.“ Pp. 9–30 in *Soudobé dějiny*, č. 1–2.
- Kolínková, T. 2011. *Kolaborující žurnalisté v Nizozemsku v období válečném a poválečném*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky.
- Košický vládní program. 1974. Praha: Svoboda.
- Kozák, J. 2002. *Příprava retribučních dekretů, jejich soudní realizace a trestněprávní otázky s ní související*. Disertační práce. Praha: PF Univerzita Karlova.
- Křivánková, A. – Vatrál, J. 1989. *Dějiny československé žurnalistiky. IV. díl*. Brno: Novinář.
- Ptáčková, M. 2006. „Čech – nebo „němec“?“ In *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: ÚSD AV ČR.
- Tigrid, P. 1990. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Praha: Odeon.

Prameny**Periodika**

Mladé proudy

Národní listy

Osvobozené České slovo

Právo lidu

Rudé právo

Rudé právo

Svobodné noviny

Svobodné slovo

Svobodný zítřek

Archivní fondy

Národní archiv v Praze, fond ASYN.

Národní archiv v Praze, fond Ministerstvo informací.

Národní archiv v Praze, fond TNS.